

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

ŠIUOLAIKINIŲ POLITIKOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

JUSTINAS RAŽINSKAS

II kurso studentas

MARTINO BUBERIO DIALOGO FILOSOFIJA IR POLITIKA

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. A. Jokubaitis

Vilnius, 2025

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (*Martino Buberio dialogo filosofija ir politika*) yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Justinas Ražinskas

(parašas)

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Ražinskas J. Martino Buberio dialogo filosofija ir politika, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas A. Jokubaitis. – V., 2025. – 37 p.

Reikšminiai žodžiai: Martinas, Buberis, dialogo filosofija, politinė filosofija, aš-tu, aš-tai, dialogas, teopolitika, politinė teologija, politika, teologija, Erikas, Petersonas, Carlas, Schmittas.

Darbas analizuoja politiką per *Aš-Tai* prizmę, išryškindamas hierarchinių, biurokratinių struktūrų dehumanizuojantį poveikį, kuris slopina tikrą dialogą ir tarpusavio atsakomybę. Skiriamas dėmesys Buberio teologinės-politinės idėjoms.

Atliekama Martino Buberio ir Carlo Schmitto idėjų lyginamoji analizė, kurioje Buberio dialogo principai kontrastuojami su Schmitto draugo-priešo dichotomija ir suverenumo idėja. Darbas pabrėžia, kad Buberio filosofija siūlo humanišką ir etišką politikos alternatyvą, grindžiamą autentiškais tarpusavio santykiais ir atsakomybe. Ši analizė prisideda prie naujų politinės filosofijos perspektyvų formavimo, jungiančių teologiją, etiką ir dialogo svarbą politikoje.

Turinys

Įvadas.....	6
1. <i>Aš</i> ir <i>Tu</i> santykis	12
2. Politika kaip <i>Tai</i>	16
3. Dialogo vieta politikoje	25
4. Politikos ir teologijos ryšys	28
5. Politinis dialogo filosofijos potencialas.....	36
Išvados.....	39
Šaltinių ir literatūros sąrašas.....	41
Summary	43

Ivadas

Martinus Buberis – garsus XX a. Vokietijos žydų kilmės filosofas, Europą apgaubus antisemitizmo ir nacizmo bangai persikėlęs gyventi ir dėstyti į Izraelį. Jis yra nemažai nusipelnęs egzistencinės bei dialogo filosofijos sričiai, o kai kurie jį sekę mąstytojai teigia, jog jis yra atsakingas už antrąją (pirmoji buvusi Kanto) Koperniškąją revoliuciją filosofiniame mąstyme.¹ Jo pateiktos idėjos dialogo filosofijoje, *Aš-Tu* bei *Aš-Tai* santykis, jau seniai peržengė dialogo filosofijos ribas ir įsiliejo į daugelį kitų sričių, pradedant ekonomika ir baigiant sociologija. Pats autorius nemažai mąstė ir politinės filosofijos prizmėje, įtraukiant utopinių idėjų apmąstymus nacizmo ir socializmo laikotarpiu knygoje „Keliai Utopijoje“ bei atskleidamas savitą politinės teologijos suvokimą knygoje „Dievo karalystė“. Tačiau nepaisant šių kūrinių nėra lengva rasti autorių, kurie nagrinėtų jo dialogo filosofijos ir politinės filosofijos santykį. Žinoma, nemažai straipsnių, net ir ištisu knygų, yra randama nagrinėjant dvi anksčiau pabrėžtas temas, tačiau dialogo filosofijos, už kurią jis ir yra geriausiai žinomas, sampratą per politinės filosofijos mąstymo kampą atrasti sunku.

Politika, kaip socialumo ir valdysenos reiškiny, Martino Buberio požiūriu yra neatsiejama nuo žmogiškojo dialogo principo. Anot Buberio, politika – tai darbas, kuriuo visuomenė formuoja pati save. Jis atmetė bet kokius užkietėjusius ideologinius „kolektyvo“ darinius, todėl prieštaravo tiek dešiniųjų, tiek kairiųjų pažiūrų politinių kraštutinumų formuluojamiems sprendimams.² Jis juos suprato kaip nepripažįstančius jokio *Aš-Tu* santykio socialiniame gyvenime. Buberis ypač priešinosi sampratai, jog politinė sfera remiasi draugo ir priešo skirtumu, kaip teoriškai teigė ultrakonservatyvusis teisininkas Carl Schmittas. „Politika, – pabrėžia Buberis 1936 m. esė „Klausimas vienam“, – pasirodo ne smurto tarp draugų ir priešų akimirkomis, bet konkrečioje visuomenių organizacijoje. Ji neturi egzistencinės prasmės.“³ Tačiau net ir atmetęs politiką egzistencinėje prizmėje, Buberis nevengia ir neengia politikos. Priešingai, jis ieško naujos, moraliai pateisinamos politinės sampratos, susijusios su orientacija į pasaulį, kurią jis vadina „religine“.⁴

Pasak Martino Buberio, politika yra tai, kas formuoja santykius ir bendruomenės gyvenimą. Tai ne tik valstybės valdymo aparatas. Ir nors Buberis nėra plačiai žinomas kaip politinis teoretikas ar analitikas, nepaisant to, jo politinis mąstymas glaudžiai susijęs su individo asmeniškumu ir dialogu. Jis teigė, kad tik tikras, asmeninis ir autentiškas susitikimas su kitu žmogumi gali būti pagrindinis politinio bendravimo šaltinis. Kadangi Buberis akcentavo asmens ir bendruomenės

¹ Samuel Hayim Brody, *Martin Buber's Theopolitics* (Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2018), 116.

² Michael Zank, „Martin Buber“, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (2008). <https://plato.stanford.edu/entries/buber/>.

³ M. S. Friedman, „Martin Buber: The Life of Dialogue“, (Routledge & CRC Press, 2002) 109.

⁴ C. H. T. Lesch, „Theo-Politics Contra Political Theology: Martin Buber's Biblical Critique of Carl Schmitt“, *American Political Science Review*, no. 1 (2019), 113.

santykį, nagrinėjant jo apmąstymus natūraliai vystosi prielaida, jog jo kurtos politinės filosofijos esmė buvo politikoje rasti *Aš-Tu* santykį bei jo siekti. Politika, Buberio požiūriu, negali būti redukuojama vien tik iki techninių ar valdymo veiksmų, bet turi būti grindžiama sąveika, bendradarbiavimu ir sąmoningu dialogu tarp individų ir grupių. Buberio nuomone, santykis *Aš-Tu* yra tikros bendruomenės pagrindas, o tai turi didelę reikšmę politinėms struktūroms, siekiančioms būti etiškomis ir teisingomis.⁵ Tai reiškia, kad politika turi atspindėti asmens orumą ir atsakingumą siekiant sukurti teisingesnę ir žmogiškesnę visuomenę. Tuo pačiu jo filosofija gali suteikti savitą perspektyvą bei būdą jungti politikos ir teologijos sąsajas. Jo idėjos apie *Aš-Tu* santykį gali būti taikomos ne tik tarp žmonių, bet ir tarp žmogaus ir Dievo, žmogaus ir gamtos – iš esmės žmogaus ir jo aplinkos santykiuose. Ši sąsaja gali suteikti politikai gilesnę prasmę ir etinį pagrindą, skatinantį pagarbą ir atsakomybę visiems žmonėms kaip kūrinijos dalims iš esmės.

Nors Martinas Buberis labiausiai žinomas dėl savo dialogo filosofijos ir subjektyvaus/objektyvaus santykio tarp žmogaus, Dievo ir pasaulio nagrinėjimo, tiek pat pabrėžti jo politinės minties apmąstymai. Net ir tada, kai pripažįstama, kad Buberis turėjo savitą politikos sampratą, ji paprastai tėra apibūdinama kaip tam tikra jo dialogo filosofijos atplaiša: politinė mintis, kurią Buberis kūrė, logiškai išplaukia iš jo egzistencinių apmąstymų apie *Aš-Tu* santykį. Tokia pozicija yra prasminga, jei ontologiją (būties mokslą) laikytume fundamentaliausia filosofijos šaka, o Buberio „dialogo filosofija“ būtų skaitoma ir analizuojama kaip jo ontologijos versija. Dialogo filosofijos požiūriu, utopija yra tokia visuomenės konfigūracija, kurioje yra kuo mažiau kliūčių pagrindiniam žmogaus troškimui – pripažinimo ir abipusio rūpesčio pagrindu veikiančiai bendruomenei.⁶ Tai visiškai atitinka Buberio apmąstymus. Buberio utopinė vizija yra ne tik politinio idealo galimybė, bet ir natūrali jo filosofinių ieškojimų tąsa. Jo politinėje sampratoje visuomenė vaizduojama kaip tokia, kurioje kliūtys, trukdančios užmegzti tikrus, prasmingus santykius, yra minimalios, o bendruomenė pirmiausia yra grindžiama tarpusavio pripažinimu ir rūpesčiu. Toks sklandus egzistencinės filosofijos sujungimas su politinėmis idėjomis išryškina gilų jo minčių apie būtį ir visuomenę tarpusavio ryšį.

Pagrindinės Martino Buberio pateiktos santykių sąvokos *Aš-Tai* ir *Aš-Tu* šiame darbe bus naudojamos kaip politinių santykių ir struktūrų analizės prizmė. Sąvoka *Aš-Tai* bus taikoma siekiant išnagrinėti galios ir valdžios dinamiką politinėse sistemose, kuriose individai ar grupės dažnai yra objektyvizuojami ar dehumanizuojami. Tai gali apimti biurokratinių sistemų, autoritarinių režimų ar bet kokio kito politinio konteksto analizę, kai žmonės traktuojami kaip priemonė tikslui pasiekti, o ne kaip tikslas pats savaime. Kita vertus, sąvoka *Aš-Tu* bus naudojama nagrinėjant tikro

⁵ M. S. Friedman, *Martin Buber and the Human Sciences* (State University of New York Press, 2002), 85.

⁶ Brody, 3.

dialogo ir abipusės pagarbos politikoje atvejus. Tai galėtų būti gilaus tarpasmeninio bendravimo, bendruomenių grįstų tarpusavio santykių svarba, bei valdymo formų kur centrinis dėmesys skiriamas asmens individualumui, pavyzdžiai. Darbe bus argumentuojama, kad politinėse sistemose perėjimas nuo santykių *Aš-Tai* prie santykių *Aš-Tu* gali padėti sukurti teisingesnes visuomenes. Šiam teiginiui iliustruoti bus remiamasi istoriniais ir šiuolaikiniais pavyzdžiais, taip pat bus siūlomos strategijos, kaip skatinti *Aš-Tu* santykius įvairiuose politiniuose kontekstuose. Vartojant šias sąvokas, šis darbas gali prisidėti prie gilesnio politinės dinamikos supratimo ir pasiūlys naujas perspektyvas, galinčias padėti skatinti orumą, pagarbą ir teisingumą politikoje. Žvelgiant į mažą kiekį darbų, parašytų šia tema, šis darbas galėtų būti reikšmingas politinės filosofijos srities papildymas, ypač asmeninių santykių ir politinių struktūrų sankirtos tema.

Moralinės ir politinės teorijos plėtotėje svarbų vaidmenį atlieka tokie mąstytojai, kaip Maurice'as Friedmanas, Amy Gutmann, Davidas Thompsonas, Virginia Held, Erikas Petersonas, taip pat Carlas Schmittas. Šių autorių darbai magistro darbe analizuojami kaip teorinis pagrindas alternatyvioms politinio gyvenimo formoms, kurių pagrindą sudaro etika, dialogas ir rūpestis, o jų idėjos suteikia gilesnį suvokimą apie tai, kaip galima išplėtoti ir taikyti Buberio dialogo filosofiją politiniame ir socialiniame kontekste.

Maurice'as Friedmanas savo veikale *Martin Buber: The Life of Dialogue* (2002) pabrėžia dialogo svarbą kaip pamatinį principą, per kurį individai gali kurti prasmingus tarpusavio ryšius. Nors Friedmano tyrinėjimai dažnai susiję su dialogu intymiuose asmeniniuose santykiuose, jis taip pat nagrinėja, kaip dialogas gali tapti esminiu elementu politinėje erdvėje. Friedmanas akcentuoja, kad dialogas nėra tik komunikacijos priemonė – jis yra santykio pagrindas, kuris skatina abipusį pripažinimą ir atsakomybę. Magistro darbe šios idėjos panaudojamos siekiant pabrėžti, kaip dialogas gali padėti įveikti šiuolaikinėse demokratinėse sistemose vyraujančią fragmentaciją ir piliečių pasyvumą ir aiškiau suvokti Buberio dialogo filosofiją, kuri remiasi *Aš-Tu* santykiu, kaip praktinį modelį, tinkamą politiniams ir socialiniams pokyčiams skatinti. Išitraukimas į tikrąjį dialogą, kaip jį conceptualizavo Buberis, gali lemti transformuojančius susitikimus viešajame diskurse, skatinti abipusį supratimą ir etišką politinį dalyvavimą.⁷

Amy Gutmann ir Davido Thompsono veikale *Democracy and Disagreement* (1996) gilinamasi į moralinių nesutarimų valdymą demokratinėse sistemose, pabrėžiant, kad konfliktai yra neišvengiama demokratijos dalis. Jie teigia, kad nesutarimų sprendimas reikalauja ne tik kompromiso, bet ir procedūrų, kurios skatina dialogą bei tarpusavio supratimą. Gutmann ir

⁷ K. N. Cissna and R. Anderson, *Moments of Meeting: Buber, Rogers, and the Potential for Public Dialogue* (State University of New York Press, 2002), 112.

Thompsonas akcentuoja, kad moraliniai nesutarimai neturėtų būti suprantami kaip grėsmė demokratijai, o veikiau kaip galimybė tobulėti ir stiprinti politinę sistemą. Jie pristato „atviro dialogo“ modelį, kuris leidžia piliečiams ir institucijoms kurti bendrus sprendimus, remiantis skaidrumu ir tarpusavio pagarba. Magistro darbe ši teorija taikoma analizuojant, kaip dialogo modelis gali padėti įveikti politinę poliarizaciją, kuri pastaruoju metu tapo dažna demokratijų problema. Be to, Gutmann ir Thompsono idėjos vertingos siekiant suvokti, kaip Buberio dialogo principai gali būti integruoti į modernias demokratines sistemas. Jie gali parodyti, kad Buberio pabrėžtas autentiškas dialogas gali būti praktinis metodas moraliniams konfliktams spręsti ir didesniai piliečių dalyvavimui skatinti.

Virginia Held savo knygoje *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global* (2006) nagrinėja rūpesčio etiką kaip alternatyvą tradiciniams politinio mąstymo modeliams, tokiems, kaip utilitarizmas ar deontologija. Held pabrėžia, kad rūpestis ir empatija yra ne tik asmeninių santykių, bet ir politinės sąveikos pagrindas. Ji teigia, kad politinės struktūros turi būti grindžiamos rūpesčiu kaip centriniu principu, kuris padeda spręsti globalius iššūkius, pavyzdžiui, socialinę nelygybę ir klimato krizę. Magistro darbe Held idėjos taikomos analizuojant, kaip rūpesčio etika gali papildyti Buberio dialogo filosofiją, pabrėžiant empatiją ir tarpusavio atsakomybę.

Erikas Petersonas savo veikaluose *Church and State in the New Testament* (1964) ir *Theological Tractates* (Peterson & Hollerich, 2011) gilinasi į teologijos ir politikos sąveiką, nagrinėdamas, kaip religiniai principai gali formuoti politinį gyvenimą. Petersonas teigia, kad politinės sistemos turi būti grindžiamos bendruomenine atsakomybe, o ne dominavimu ar centralizuota galia. Šios idėjos ypač svarbios magistro darbe, kur Buberio pabrėžtas dialogas tarp asmenų siejamas su Petersono akcentuojamu atsakomybės principu. Petersono analize bus siekiama įrodyti, kad politiniai modeliai, remiantis dialogu ir rūpesčiu, gali sukurti teisingesnę ir labiau įtraukią visuomenę.

Carlo Schmitto ir Eriko Petersono polemika šiame darbe užima svarbią vietą, nes ji padeda konceptualiai praplėsti analizuojamą temą įtraukiant politinės teologijos diskursą ir jo implikacijas politinėms santykių dinamikoms. Schmittas, savo veikaluose, tokiuose, kaip *Political Theology* (1922) ir *The Concept of the Political* (1996), teigia, kad visi modernios valstybės konceptai yra sekuliarizuoti teologiniai konceptai, o politinio gyvenimo esmė remiasi draugo-priešo dichotomija, kurioje valdžia įtvirtina savo suverenumą per gebėjimą priimti esminius sprendimus. Schmitto teorijoje matomas ryškus *Aš-Tai* santykio atspindys, kur politinė dinamika grindžiama objektyvizacija ir dominavimu, o žmonės tampa priemonėmis valstybės tikslams pasiekti. Tai sudaro priešpriešą Buberio *Aš-Tu* santykiui, kuriame santykiai grindžiami abipusiu pripažinimu ir dialogu, o valdžia suvokiama kaip orientuota į bendrą gerovę ir asmens orumą.

Erikas Petersonas, kritikuodamas Schmittą savo veikale *Theological Tractates* (2011), pabrėžia, kad politinė valdžia, kai pretenduojama į suverenumą, yra ribota ir nepajėgi atspindėti

dieviško autoriteto, nes tikrasis suverenumas kyla iš Dievo. Petersono argumentai, akcentuojantys moralinį ir teologinį politikos pagrindą, leidžia į šiuolaikinę politinę teoriją įtraukti rūpesčio ir atsakomybės dimensiją, kuri tiesiogiai siejasi su Buberio *Aš-Tu* samprata. Ši polemika ne tik suteikia galimybę analizuoti, kaip sekuliarizuota politinė teologija formuoja valstybės veikimą, bet ir kaip alternatyvios sampratos, tokios kaip Petersono ir Buberio, gali pasiūlyti etiškai pagrįstas politinės valdžios struktūras.

Darbe Schmitto ir Petersono polemika integruojama kaip platesnė politinės teologijos refleksija, analizuojanti, kaip teologinės idėjos transformuojasi į modernias politines praktikas ir kokie yra šių transformacijų ribotumai. Schmitto koncepcija aiškina, kaip *Aš-Tai* dinamika įsišaknija autoritarinėse ar biurokratinėse sistemose, kuriose vyrauja utilitariniai santykiai ir dehumanizacija. Tuo tarpu Petersono analizė, susiejanti politiką su dieviška etika, prisidės prie suvokimo, kaip dialoginis principas galėtų būti įgyvendintas politinėse struktūrose, siekiant skaidrumo, teisingumo ir orumo. Ši polemika leidžia tyrinėti ne tik politinės valdžios genezę, bet ir jos transformacijos galimybes, įtvirtinant santykius, kurie grindžiami tarpusavio pagarba ir etiniu atsakingumu. Tad apjungiant šią polemiką su Buberio *Aš-Tai* ir *Aš-Tu* analize, darbas siūlo teorinį pagrindą, kuriuo galima grįsti naujas strategijas politinėms sistemoms reformuoti. Tokios strategijos apima struktūrų keitimą, kuris skatintų autentišką dialogą tarp valdžios institucijų ir piliečių, taip pat hierarchinių ir objektyvizuojančių praktikų atsisakymą. Šių teorijų sintezė suteikia ne tik teorinį gylį, bet ir praktines išvalgas, kaip skatinti etiškai atsakingą politiką, orientuotą į žmogaus orumą ir tarpusavio ryšių stiprinimą.

Ir nors Martino Buberio politinės filosofijos svarba užsienio mąstytojų ir akademikų buvo nagrinėjama įvairiuose kontekstuose, tačiau Lietuvos akademikų ir mąstytojų knygų bei straipsnių apie jo politinės filosofijos sampratą nėra. Esamoje literatūroje išryškinami teoriniai pagrindai ir praktinė Buberio koncepcijų reikšmė susijusi su jo dialogo filosofija bei jos pritaikymu kitose srityse, tačiau trūksta idėjų analizės pabrėžiant jų potencialą sprendžiant politinio dalyvavimo, pasitikėjimo ir valdymo klausimus. Lietuvos kontekste mokslininkai yra pradėję tyrinėti, kaip Buberio filosofija gali informuoti ir transformuoti gyvenimą bendrąja prasme grindžiant jį Buberio *Aš-Tu* santykio principu. V. Asakavičiūtė ir V. Valatka savo tyrime gilinasi į dialoginio bendravimo svarbą skatinant labiau įsitraukusią ir dalyvaujančią visuomenę Lietuvoje. Jie teigia, kad Buberio dialoginio požiūrio esmė, pabrėžianti nuoširdžius, abipusius santykius, gali padėti sušvelninti vyraujančią apatiją ir nepasitikėjimą. Tačiau diskutuotina, ar įmanoma įgyvendinti Buberio idealus praktinėje politikos srityje. Kritikai teigia, kad dėl politiniam gyvenimui būdingo sudėtingumo ir priešiško santykio *Aš-Tai* tam tikru mastu yra neišvengiamas.

Vis dėlto, Buberio santykio *Aš-Tu* idealo siekimas vis dar gali būti vertingas pagrindas kritikuoti ir tobulinti esamas politines praktikas. Skatinant nuoširdžius, abipusius santykius ir

pabrėždamos žmogiškąją politinės sąveikos aspektą, Buberio idėjos turi potencialo siūlyti transformuojančią Lietuvos visuomenės viziją. Nors išlieka praktinių iššūkių, vykstantis mokslinis diskursas išryškina Buberio koncepcijų aktualumą ir pritaikomumą kuriant labiau angažuatą ir humanišką politinę kultūrą Lietuvoje. Galima teigti, kad literatūra apie Buberio politinę filosofiją Lietuvos kontekste pabrėžia jos potencialą sprendžiant aktualias dalyvavimo politiniame gyvenime ir valdymo problemas. Tuo pačiu svarbu pabrėžti, kad Buberio idėjų analizės teoriniu lygmeniu Lietuvos akademijos terpėje nėra, negana to, jo politinės sampratos analizė skurdi ir pasauliniu lygmeniu, todėl šiuo darbu bus siekiama užpildyti šį vis dar neišnagrinėtą lauką.

Darbo problema

Martinus Buberis savo dialogo filosofijoje teigia, kad nėra tokio dalyko, kaip abstraktus dialogas ar monologas, bet dialogas ir monologas, sudarydami skirtingas gyvenimo nuostatas, reiškiasi įvairiose žmogaus gyvenimo srityse, kaip: mokslas, praktinis gyvenimas, menas, religija ir filosofija. Išsiplėtojant dar labiau, įmanoma netgi kalbėti apie dialoginę ir monologinę mokslą, filosofiją, religiją ir kitas sritis, kurios negali būti be prieštarų redukuotos į vieną ar kitą galutinį atsakymą. Nors Buberis savo darbuose teigė, jog nori atsispirti nuo šios abstrakčios dialogo analizės ją dar labiau išplėtojant, siedamas su konkrečiais žmogaus buvimo šiame pasaulyje būdais, jis pabrėžė, kad abstraktus monologas ir/ar dialogas neegzistuoja, o yra tik dialogiški ir monologiški žmonės, kurie filosofuoja, kuria mokslą bei veikia pasaulyje skirtingai. Tolesniuose jo planuojamuose darbuose buvo numatyta giliau paplėtoti, kaip dialogas reiškiasi skirtingose gyvenimo formose, įskaitant tam tikras „dialogiškas“ gyvenimo sritis, lyginant jas su monologiškomis. Visgi Buberiui niekada nepavyko to padaryti, jo vėlesni politiniai svarstymai į šią problemą neįsigilino.

Buberio dialogo filosofijoje dialoginis politikos supratimas plėtojamas remiantis tiesioginiu ir autentišku bendravimu tarp žmonių, jis susijęs su žmogumi kaip tikslu, o ne priemone. Monologiškas supratimas, priešingai, laikomas susvetimėjimo ir žmonių tarpusavio izoliacijos šaltiniu, vedančiu prie įvairių vergovės ir priespaudos formų. Buberio teorijoje dialogas nėra tik paprasta komunikacijos forma, bet – esminis egzistavimo ir buvimo pasaulyje būdas, padedantis suprasti, kaip žmonės gali pasiekti tikrą supratimą ir bendradarbiavimą, įveikiant susvetimėjimą ir siekiant autentiško egzistencinio ryšio. Todėl dialoginė politika, kaip Buberio siūloma alternatyva monologinei politikai, remiasi principu, kad tik per autentišką dialogą galima pasiekti teisingą ir harmoningą visuomenės santvarką. Dialoginės politikos ignoravimas siaurina politikos apsvartymų regos lauką ir neleidžia kritiškai pažvelgti į pačią Buberio dialogo filosofijos interpretaciją. Buberis savo darbuose skelbia neautentiško bendravimo ir susvetimėjimo įveiką kaip esminius tikslus, kurie gali būti pasiekti tik per dialogą. Jo politinė teorija siekia sukurti socialines sąlygas, kuriose žmonės

galėtų išlaikyti tiesioginį ir autentišką ryšį vieni su kitais, taip išvengiant susvetimėjimo ir priespaudos, būdingų monologinei politikai.

Taigi kyla klausimas, kaip Buberio dialogo filosofija pasirodo be dialogo formuojamoje politikoje? Kas yra politika jo dialogo filosofijos požiūriu? Buberio dialogo filosofija numato tiek dialoginės, tiek monologinės politikos galimybes, leidžiančias persvarstyti dialogo filosofijos su autentišku bendravimu ir bendruomenės atsiradimu siejamą politikos tezę. Monologo politikos alternatyvos potencialumo ir realumo parodymas kartu sudarytų sąlygas persvarstyti ir pagrįsti politiškumo galimybę šiuolaikinėje politikoje. Buberio išplėtotą dialogo politikos sampratą gali leisti praplėsti politinius svarstymus, kuriuose dialogo klausimas buvo detaliau nagrinėtas, siekiant aptarti dialogo ir monologo santykį bei jų įtaką politikos formavimui. Buberio mintys ir darbai kelia idėją, kad tik per dialogą galima sukurti tikrą bendruomenę, kurioje individai yra išlaisvinti nuo susvetimėjimo ir gali gyventi harmoningai. Todėl dialogo filosofijos taikymas politikoje yra esminis žingsnis siekiant sukurti teisingą ir demokratinę visuomenę.

Darbo tikslas

Martino Buberio politinių *Aš-Tu* santykio implikacijų tyrimas.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti Martino Buberio *Aš-Tu* santykį;
2. Išnagrinėti politiką per *Aš-Tai* prizmę;
3. Politikos ir teologijos santykio analizė;
4. Martino Buberio ir Carlo Schmitto lyginamoji analizė.

1. *Aš* ir *Tu* santykis

Martino Buberio dialogo filosofijos centrinė idėja yra fundamentali skirtis tarp dviejų esminių santykių su pasauliu: *Aš-Tu* ir *Aš-Tai*. Ši skirtis, kaip pažymi Brody⁸, yra Buberio filosofijos esminis ir svarbiausias aspektas, pabrėžiantis autentiškų žmogiškųjų susitikimų potencialą. Buberis tvirtina, kad žmogaus egzistencija svyruoja tarp dviejų pagrindinių būdų įsitraukti į gyvenimą: *Aš-Tu* ir *Aš-Tai*. Šių santykių, dviejų žmogaus egzistavimo formų, prigimtis yra esminė bandant suprasti žmogaus tapatybę ir egzistenciją. *Aš-Tu* santykiams būdingas gilus, tiesioginis ir abipusis individų susitikimas, kuriame kiekviena pusė visiškai pripažįsta ir patvirtina kitos pusės egzistenciją ir esmę. Šis susitikimas nėra tik išorinis, bet ir vidinis, kai abi pusės atveria savo esybę ir kartu kuria unikalų santykį, kuris yra autentiškas ir nepakartojamas. *Aš-Tu* santykyje kitas asmuo nėra objektyvizuojamas

⁸ Brody, 3.

ar naudojamas kaip priemonė, bet tampa pilnaverčiu dialogo partneriu, su kuriuo susiduriama visa savo esybe. Tai yra autentiško ir tikro susitikimo forma, kuri Buberio filosofijoje yra esminė.⁹

Priešingai, *Aš-Tai* santykiuose kitas asmuo ar objektas yra objektyvizuojamas ir paverčiamas naudojimo ar patirties objektu. Šiuose santykiuose nėra abipusio pripažinimo ar patvirtinimo, o *Aš-Tai* santykis dažniausiai yra vienpusis ir instrumentinis. „Pamatinis žodis *Aš-Tai* nėra blogis, kaip nėra blogis ir materija. Pamatinis žodis *Aš-Tai* yra blogis tik tada, kai tampa toks kaip materija, besigodėjanti būti būtybe. Kai žmogus pasiduoda to žodžio valdžiai, jį prislegia nuolat augantis *Tai* pasaulis, tada *nutikrovinamas* jo nuosavas *Aš*, o galiausiai jį slegiantis slogutis ir jame tūnanti šmėkla kuždomis vienas kitam prisipažįsta, kad jiems nėra išganymo.“¹⁰ Buberis teigia, kad tokie santykiai yra būtini ir neišvengiami kasdieniame gyvenime, tačiau jie negali suteikti tikrojo žmogaus egzistencijos prasmės ir pilnatvės. Buberis savo raštuose šį dvilypumą išreiškia glaustai:

„Žmogui pasaulis yra dvejopas, atitinkantis jo dveją požiūrį. Žmogaus požiūris yra dvejopas, atitinkantis pirminių žodžių, kuriuos jis ištaria, dveją prigimtį. Pirminiai žodžiai yra ne pavieniai žodžiai, o jungtiniai žodžiai. Vienas pirminis žodis yra junginys *Aš-Tu*. Kitas pirminis žodis yra derinys *Aš-Tai*. Žodžių junginyje *Aš-Tai*, nekeičiant pirminio žodžio, vienas iš žodžių *Jis* ir *Ji* gali pakeisti *Tai*. Vadinas, žmogaus *Aš taip pat yra dvejopas*. Juk pirminio žodžio *Aš-Tu* *Aš* yra kitoks *Aš* negu pirminio žodžio *Aš-Tai* *Aš*“.¹¹

Ši citata atskleidžia, kad pati žmogaus tapatybė formuojasi ir keičiasi per šių pamatinių įsitraukimų pobūdį. Buberis išreiškia šių dviejų santykių dvilypumą, filosofas teigia, jog per sakomus žodžius yra atskleidžiama daugiau arba mažiau esybės potencialo. Taip pat svarbus ir anksčiau paminėtas *Aš* egzistavimas šiuose santykiuose. Žvelgiant į mąstytojo teiginius pasidaro aišku, jog jis *Aš* suvokia sąsajoje su tam tikru santykiu; be santykio *Aš* nelieka, žmogus praranda savitumą. Besigilinant į šią Buberio dialogo filosofijos analizę, būtina suprasti, kad *Aš-Tu* santykiai ne tik apibrėžia asmens santykį su kitais žmonėmis, bet, kaip minėta anksčiau, ir su Dievu, gamta ir aplinka iš esmės. Buberis teigia, kad Dievas gali būti patirtas tik *Aš-Tu* santykiuje, kuris yra tiesioginis, nepertraukiamas ir nesuderinamas su objektyvizavimu ar racionalių aiškinimu.¹² Šiame kontekste, Dievo patyrimas (susitikimas su amžinuoju *Tu*) tampa galutine *Aš-Tu* santykių forma, kurioje žmogus patiria pilną egzistencijos realizaciją.

⁹ Buber, *I and Thou*, 181.

¹⁰ Ibid, 114.

¹¹ Brody, 117.

¹² Buber, M. *I and Thou*. 58.

Be to, *Aš-Tu* santykiai yra esminiai ne tik kalbant apie gamtą ir teologinius dalykus, tačiau ir socialiniame bei politiniame kontekste. Buberio filosofija pabrėžia, kad autentiški santykiai tarp žmonių yra būtini tikrai demokratijai ir bendruomenės gyvenimui. Buberio mintys iš esmės yra radikalus etinių diskusijų pokytis, nes nuo visuotinio pereina prie konkretumo, pabrėždamas dabartinių, unikalių susitikimų svarbą.¹³ Jis kritikuoja modernią visuomenę už jos polinkį objektyvizuoti individą ir paversti jį mechanine sistemos dalimi, prarandant autentišką ryšį tarp žmonių.¹⁴ „Buberio dialoginė filosofija pabrėžia etinį imperatyvą įtraukti į Kitą visu jo žmogiškumu, o tai ypač aktualu politiniame kontekste, kur dažnai vyrauja dehumanizacija.“¹⁵ Tai tik stiprina teiginį, kad politinė etika turi remtis tikru dialogu ir abipusiu pripažinimu. Toks požiūris gali būti siejamas su šiuolaikine politine filosofija, kurioje pabrėžiama būtinybė atkurti tikrą bendruomeniškumą ir solidarumą siekiant įveikti susvetimėjimą ir socialinę atskirtį.¹⁶

Galiausiai Buberio filosofija turi ir teologinį matmenį, kuriame *Aš-Tu* santykiai yra susiję su žmogaus santykiu su Dievu. Buberis teigia, kad Dievas nėra abstraktus konceptas ar metafizinė būtis, bet gyvas ir artimas partneris dialoge. Šis požiūris atitinka žydų religines tradicijas, kuriose Dievo patyrimas yra tiesioginis ir asmeniškasis, o ne tarpininkaujamas per ritualus ar doktrinas.¹⁷ Tai tik parodo, kad Buberio filosofija ne tik analizuoja žmogiškuosius santykius, bet ir pateikia gilų religinį ir egzistencinį mokymą, kuriuo yra įmanoma vadovautis tiek asmeniniame, tiek bendruomeniniame gyvenime. *Aš-Tu* dialogas nėra šventas sakramentas, tai – konkretus, praktinis ir kasdienis veiksmas, kurį atliekame¹⁸. Taigi, Martino Buberio *Aš-Tu* ir *Aš-Tai* skirtis yra ne tik filosofinė koncepcija, bet ir praktinis gidas, padedantis suprasti ir išgyventi autentiškus žmogiškuosius santykius. Ši filosofija skatina siekti gilesnio ryšio su kitais žmonėmis, gamta ir Dievu, tuo pačiu metu kritiškai vertinant modernios visuomenės tendencijas objektyvizuoti ir instrumentalizuoti žmogų. Pasak Buberio, per tikrus ir autentiškus santykius galima pasiekti pilnatvę ir prasmę savo egzistencijoje.

Santykis *Aš-Tu*, nors ir yra Buberio pateikiamas kaip idealiausia tarpasmeninio bendravimo išraiška, nėra vyraujantis žmonių bendravimo būdas. Buberis pripažįsta, kad kasdieniame gyvenime vyrauja sąveika *Aš-Tai*: „Aš kažką suvokiu. Aš kažką jaučiu. Aš kažką

¹³ S. H. Bergman, *Faith and Reason: Essays on Martin Buber's Dialogical Philosophy* (University of Chicago Press, 1991), 46.

¹⁴ Ibid, 45.

¹⁵ P. Mendes-Flohr, *Martin Buber: A Life of Faith and Dissent* (Yale University Press, 2019), 214.

¹⁶ Modernus pavyzdys gali būti ir Frankfurto mokyklos mąstytojai, nagrinėjantis žmogaus dominavimą gamtoje, vartotojiškumą ir prekių fetišizmą, visas šias tendencijas yra įmanoma paaiškinti M. Buberio *Aš-Tai* santykio bruožais, naudojimus kitais žmonėmis ir daiktais, manipuliavimas ir egoizmas.

¹⁷ Ibid, 89.

¹⁸ H. Margulies, *Martin Buber and Social Justice* (MPDI: Basel, 2023), 4.

įsivaizduoju. Aš ko nors noriu. Aš ką nors jaučiu. Aš kažką galvoju.“¹⁹ Šios sąveikos aplink *Aš* sukuria masyvią buveinę, kurioje iš esmės figūruoja tik *Aš-Tai* santykis, kurioje daiktai ir žmonės patiriami kaip atskiri nuo savęs ir jais manipuluojama dėl įvairių priežasčių. Tačiau tuo pačiu Buberis teigia, kad žmogaus egzistencija neapsiriboja vien tik šiomis *Aš-Tai* sąveikomis. Jis mano, kad tikrasis žmogaus gyvenimas įveikia *Tai* sritį per *Tu* sritį, kuri grindžiama visai kitu pagrindu.²⁰

Buberis santūriai parodo, kad individai gali ištraukti į *Aš-Tu* santykius įvairiose egzistencijos dimensijose. Tai apima sąveiką su dvasinėmis esybėmis, pavyzdžiui, meno kūriniais. Vienas iš ryškiausių pateikiamų pavyzdžių pasirodo tuomet, kai Buberis aprašo galimybę užmegzti santykį su medžiu kaip su *Tu*, parodydamas, kad net su negyvosios gamtos elementais galima susidurti giliai ir asmeniškai.²¹ Sakydamas pirminį žodį *Aš-Tu* bet kokiai esybei, žmogus tuo pat metu kreipiasi į Dieviškumą, kurį Buberis vadina Amžinuoju *Tu*. Tai atskleidžia dvasinį Buberio minties matmenį, kai kiekvienas tikras dialogas apima ir santykį su Dieviškumu.

Viena iš pagrindinių grėsmių, kylančių santykiui *Aš-Tu* šiuolaikinėje visuomenėje, yra institucijų dominavimas. Buberis ganėtinai kritiškai nagrinėja institucijų prigimtį ir jų poveikį žmonių santykiams. Jis teigia, kad institucijos iš prigimties slopina *Aš-Tu* santykius, nes jų hierarchinėse, į interesus orientuotose struktūrose pirmenybė teikiama veiksmingumui ir funkcionalumui, o ne asmeniniam ir dialoginiam santykiui. Žmogus institucijų valdomame pasaulyje susiduria su dviem pavojais. Su pirmuoju pavojumi susiduria, kai iš jo reikalaujama visa savo esybe laikytis institucijos nurodymų. Su antruoju pavojumi žmogus gali susidurti, kai yra gundomas pirmenybę teikti savo jausmams visuose tarpusavio santykiuose. Priežastį, kodėl institucijos neturi sielos, nesunku paaiškinti. Bet kuri institucija slopins visus santykius, kurie nėra grindžiami jos konkrečių interesų tenkinimu. Be to, į interesus orientuota hierarchinė institucijos struktūra ir jos kasdienė veikla, per kurią ji tuos interesus įgyvendina, nesuteikia nei vietos, nei laiko ištarti pirminį žodį *Tu*. Taigi, kasdienis asmenų, dirbančių institucijoje, ją išlaikančių, skatinančių ar gaunančių iš jos naudą, darbinis gyvenimas visada yra orientuotas į *Aš*. Tačiau tiek asmens siela, tiek bendruomenės siela, anot Buberio, atsiranda būtent tuose dialoginiuose santykiuose, kurie nėra orientuoti į interesus ir nėra orientuoti į *Tai*. Šios priežastys ir parodo, jog į *Tai* orientuotas institucijos gyvenimas neturi sielos.²² Nagrinėjant tai per Martino Buberio iškeltą *Aš-Tai* prizmę galima suvokti, jog tai ne tik visiškai pašalina žmogaus individualumą iš bendruomeninio gyvenimo, tačiau ir išima bendruomenę iš žmogaus. „Atsietos institucijų *Tai* tampa golemu, o *Aš* tampa atskirtos emocijos – skrajojančiu „sielos

¹⁹ Martin Buber, *I and Thou*, 28.

²⁰ Brody, 117.

²¹ Ibid, 74.

²² Brody, 127.

paukščiu". Nei viena nepajėgia pažinti žmogaus: pirmoji pažįsta tik egzempliorių, antroji – tik „objektą". Nei viena nesupranta dabarties: pirmoji – tik sustingusią praeitį, o antroji – nuolat praeinančią akimirką. Nei viena neturi ryšio su tikruoju gyvenimu. Institucijos nesukuria viešojo gyvenimo, o jausmai – asmeninio.“²³

Buberio kritika institucijoms iš esmės yra jų dehumanizuojančio poveikio kritika. Jis teigia, kad individams įsitraukus į griežtas institucijų struktūras ir utilitarinę logiką jie praranda gebėjimą palaikyti tikrą dialogą ir prisiimti asmeninę atsakomybę. Dėl šio dehumanizavimo prarandama moralinė galia, nes individai praranda gebėjimą autentiškai bendrauti su kitais žmonėmis ir juos supančiu pasauliu. Kaip pastebi Brody, kai *Aš* realybė yra praskurdinta, žmogus nesakys pirminio žodžio *Tu* ir neprisiims atsakomybės už kitus, su kuriais gali susidurti. Jis taip pat neprisiims atsakomybės už tai, kas vyksta pasaulyje. Paprastai toks žmogus vengia priimti moralinius sprendimus. Kitaip tariant, jei žmogus nusprendžia gyventi visiškame *Aš-Tai* santykiyje, ji ar jis turės išnaikinti savo *Aš* tikrovę – arba leisti kitiems, tarkime, institucijai, atimti iš jo at jos *Aš* tikrovę.²⁴ Tam, kad šis dehumanizuojantis institucionalizavimo efektas būtų panaikintas, Martinas Buberis siūlo išeitį. Jis apsuksiai pateikia santuokos metaforą, kuri nurodo kaip žmogus iš *Aš-Tai* santykio galėtų išsilaisvinti. „Antai santuoka neatsigauna iš nieko kito, tik iš to, iš ko visais laikais išauga tikroji santuoka: iš to, kad du žmonės vienas kitam apreiškia *Tu*.“²⁵ Taigi, gyvojo centro egzistavimas kartu su *Aš-Tu* santykiu grįstu bendravimu galėtų paskatinti žmonės atsiimti savo „vidinį subjektą“ tiek asmeninio, tiek viešojo gyvenimo institucijose. Galų gale, jis pripažįsta, jog institucijos yra būtinos, tačiau tai neimplikuoja, jog vien jų egzistavimas yra pakankamas. „Tikras viešasis gyvenimas ir tikras asmeninis gyvenimas yra du sąsajos pavidalai. Kad jie rastųsi ir būtų, būtini jausmai – kintamas turinys, būtinos institucijos – pastovi forma, tačiau juos sujungus dar nesukuriamas žmogaus gyvenimas, jį sukuria trečias dėmuo – centrinė *Tu* esamybė, o teisingiau, esamybėje priimtas centrinis *Tu*.“²⁶

2. Politika kaip *Tai*

Aptarus Buberio filosofiją ir pagrindinę jo dialogo principo sąvoką natūraliai vystosi ir politikos vietos klausimas Buberio filosofijoje. Prieš nagrinėjant dialogo vietą politikoje svarbu labiau pasigilinti į kitus du autoriaus kūrinius: „Kelias utopijoje“ bei „Dievo Karalystė“. Knygoje „Kelias utopijoje“ Martinas Buberis kritikuoja valstybę ir pateikia alternatyvią visuomenės viziją,

²³ Buber, 112.

²⁴ Brody, 128.

²⁵ Buber, *I and Thou*, 113.

²⁶ Ibid.

grindžiamą savanorišku susivienijimu ir dėmesiu į bendruomenę. Buberis mano, kad valstybė yra iš prigimties prievartinė struktūra, atsiradusi dėl visuomenės nesugebėjimo save valdyti be prievartos. Jis, sekdamas Gustavo Landauerio aiškinimu, teigia, kad valstybė yra „tam tikra padėtis – iš esmės būseną“, kurioje žmonės „tik tam tikru laipsniu savo laisva valia geba tinkamai sugyventi kartu.“²⁷ Pasak Buberio, valstybė peržengia savo vaidmenį, nes primeta savo kontrolę daugiau negu būtina, todėl atsiranda „perteklinė valstybė“, užmetanti savo valdžios ranką žmonių santykiams, kurie kitu atveju galėtų būti grindžiami abipuse pagarba ir bendradarbiavimu.²⁸

Buberis teigia, kad „tikroji politika“ negali remtis į valstybę ir jos principus, o turi kilti iš „organiškos struktūros“, sudarytos iš tarpusavio sąsajų. Savo knygoje jis vaizduoja bendruomenės formą, kuri egzistuoja „šalia valstybės, nors ji ir palaidota bei apleista“, kurioje žmonės laisvai jungiasi į tarpusavio tinklą, kuris palaipsniui pakeičia valstybės funkcijas bei panaikina jos prievartinį pobūdį.²⁹ Jis tai laiko sugrįžimu prie „visuomenės“ – pamatinės, beveik amžinybę egzistuojančios žmonių su(si)vienijimo formos, kurią užgožė dirbtinis valstybės dominavimas.

Martino Buberio politinė filosofija iš esmės meta iššūkį tradiciniam valstybės vaidmens suvokimui kaip būtinybei palaikyti socialinę tvarką. Jo idėjos siūlo kitokį požiūrį į visuomenės organizaciją, grindžiamą decentralizuotais bendruomenių tinklais, kuriuose žmonių santykiai pagrįsti tiesioginiu dialogu, abipuse pagarba ir bendromis vertybėmis. Ši vizija ne tik kvestionuoja valstybės kaip galios centro reikšmę, bet ir skatina suprasti, kad tikrieji socialiniai pokyčiai kyla ne iš valdžios primestų struktūrų, o iš vidinių žmonių santykių transformacijų. Buberio požiūris pasižymi stipria decentralizuotos politikos ir moralinio įsipareigojimo perspektyva. Jis pabrėžia, kad politika, siekianti konkurencijos dėl valdžios, praranda ryšį su žmogiškąja orumo samprata, nes toks požiūris susitelkia į kontrolę ir dominavimą, būdingus *Aš-Tai* santykiams. Jo siūlomas politinės organizacijos modelis grindžiamas ne hierarchijomis ar suvaržymu, o autentišku dalyvavimu ir tarpusavio dialogu. Tokiame modelyje individai yra raginami prisidėti prie kolektyvinės harmonijos, dėl kurios tradicinės valstybės struktūros ir kai kurios hierarchinės institucijos tampa nereikalingos. Šios idėjos taip pat susijusios su Buberio kritika modernių politinių diskusijų apie galios prigimtį. Jis kvestionuoja, ar valstybės valdymas visada yra būtinas, siūlydamas alternatyvą, kurioje bendruomenės gali veikti savarankiškai, grindžiant savo egzistavimą autentiškais santykiais, kurie reflektuoja dvasinį ir socialinį atsakomybės suvokimą. Tokiu būdu Buberis pateikia politinės minties kryptį, kuri ne tik keičia esamą supratimą apie valdžią, bet ir skatina kurti tokią politinę kultūrą, kurioje žmonių santykiai išlieka pirmenybė.

²⁷ Buber, *Paths in Utopia*, 48.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid., 47.

Martino Buberio knygoje „Dievo karalystė“ pateikiama unikali ir istorinė Izraelio politinės ir teologinės tapatybės perspektyva, pristatoma dieviškojo valdymo kaip tiesioginės teokratijos samprata, kai vien Dievas yra valdovas be žmogiškųjų tarpininkų. Knygos centre esantis svarbiausias pavyzdys – Gideono atsisakymas karaliauti, iliustruojantis Izraelio, kaip tautos ir valstybės, pasipriešinimą žmogiškajam valdymui ir pirmenybės teikimą dieviškajam valdymui: „Aš, Gideonas, jūsų nevaldysiu, mano sūnus jūsų nevaldys... JHWH, Jis yra tas, kuris jus valdys.“³⁰ Buberis pabrėžia, kad Izraelyje Dieviškoji karalystė yra ne tik idealas, bet ir konkretus, išgyventas įsipareigojimas bendruomeninei ir neprievartinei valdymo formai. Izraelio viziją jis priešpriešina kaimyninėms to meto kultūroms, tokioms, kaip Egiptas ir Babilonas, kur žmonių valdovai dažnai buvo sudievinami, o valdžia centralizuota monarchijose. Buberio nuomone, šis skirtumas atskleidžia Izraelio pastangas kurti visuomenę, grindžiamą Dieviškuoju suverenitetu, o ne žmogiškąja valdžia.

Gideono pavyzdys, kai Izraelio karinis lyderis atsisako paveldimos valdžios, atspindi Buberio teologinio-politinio idealo esmę – visuomenė be karaliaus, valdoma tik Dievo. Šis dinastinės karalystės atsisakymas, Buberio nuomone, yra aukščiausia Dieviškosios karalystės išraiška, atmetanti valdžios sutelkimą tarp žmonių.³¹ Pasak Buberio, ši „tautos/Dievo karalystė“ yra decentralizuotos, charizmatinės valdžios modelis, kai asmenys tarnauja pagal dieviškąjį pašaukimą, o ne paveldėtą statusą. Ši sistema meta iššūkį vėlesnėms politinės organizacijos formoms, išryškindama alternatyvą, kurios šaknys – dvasinė, o ne institucinė valdžia.

Tiek „Keliai Utopijoje“, tiek „Dievo karalystė“ iliustruoja Buberio neprievartinio, į bendruomenę orientuoto valdymo viziją. Knygoje „Keliai Utopijoje“ Buberis kritikuoja valstybės prievartinį pobūdį ir siūlo, kad tikrasis socializmas kyla iš bendruomenių, susikūrusių savanoriškai susivienijus ir teikiant savitarpio pagalbą. Buberis teigia, kad „valstybė yra suakmenėjusi žmogaus nesugebėjimo gyventi laisvoje, organiškoje vienybėje atlieka.“³² Knygoje „Dievo karalystė“ ši vizija atspindi Izraelyje, visuomenėje, kurioje valdžia kyla tiesiogiai iš Dievo, o ne iš valdovo-žmogaus, atmetant karaliavimą. Pavyzdžiui, Gideono pareiškimas: „Tik JHWH yra suverenis Izraelio tautos Viešpats“ (p. 6) yra žmogiškosios valdžios atmetimo dieviškosios valdžios naudai pavyzdys, pabrėžiantis nehierarchinę, į bendruomenę orientuotą struktūrą, už kurią Buberis pasisako abiejuose kūriniuose.

Buberio dieviškosios karalystės Izraelyje tyrinėjimas yra senovinis atitikmuo utopinei bendruomenės struktūrai, kurią jis numato „Keliai Utopijoje“. Abiejuose kūriniuose kvestionuojamas centralizuotos valdžios teisėtumas, teigiant, kad tikrasis valdymas kyla ne iš hierarchinių sistemų, bet

³⁰ Buber, *Kingship of God*, 6.

³¹ *Ibid.*, 59-61.

³² Buber, *Paths in Utopia*, 48.

iš bendro, dieviškojo įsipareigojimo siekti teisingumo. Veikale „Keliai Utopijoje“ Buberis įspėja apie „perteklinę valstybę“, kuri užgožia žmogaus laisvę, o veikale „Dievo karalystė“ jis parodo, kaip Izraelio dieviškoji karalystė pasitarnavo kaip sąmoningas „hierokratijos“,³³ religinio elito ar kunigų hierarchijos valdymo, atmetimas. Buberis pasisako už bendruomenes, valdomas pagal bendrą etinę sistemą ir dvasinį įsipareigojimą, meta iššūkį šiuolaikinės politinės filosofijos akcentuojamam valstybės suverenumui ir siūlo iš naujo įsivaizduoti politinę valdžią, grindžiamą santykių ir moralės principais. Kartu šiuose veikaluose pasisakoma už visuomenės modelį, kuris būtų dvasiškai orientuotas ir bendruomeniškai organizuotas, paremtas savanorišku susivienijimu, o ne primestomis struktūromis.

Tęsiant šią mintį būtina pastebėti, kad Buberio filosofija meta iššūkį tradiciniam pasaulietinės ir dvasinės sferų atskyrimui. Sekuliarioji politinė mintis, dažnai ignoruodama dvasinius aspektus, laikosi požiūrio, kad tikėjimas neturi įtakos politiniams ar socialiniams procesams. Tačiau Buberis, griežtai atmesdamas tokį ribotumą, pabrėžia, kad dvasiniai idealai turi veikti šiame pasaulyje ir įtvirtinti tikrąją bendruomenę. Jo teiginys, kad dvasia gali „persmelkti“ šio pasaulio reikalus, jei žmonės nukreips savo širdis ir protus į tinkamą dialogą su Dievu ir vienas su kitu, atskleidžia jo politinio dialogo potencialą sukurti humaniškesnę visuomenę.

Šioje vietoje labai svarbus tampa Buberio dialogo filosofijos taikymas politikoje. Jei tradicinė politika dažnai pasitenkina formalių procesų įgyvendinimu, Buberis ragina politiką suvokti kaip galimybę kurti tikrąjį *Aš-Tu* santykį tarp piliečių ir jų bendruomenių. Tai nėra vien idealistinis tikslas; tai praktinė būtinybė, nes tik per tokius santykius galima sugriauti prievartinių struktūrų pamatus ir įgyvendinti politiką, kuri remiasi ne hierarchija, bet bendru, decentralizuotu dvasiniu įsipareigojimu. Šis įsipareigojimas grindžiamas ne asmenine galia ar statusu, bet pagarba ir atsakomybe kitam, kurie yra *Aš-Tu* santykio esmė. Todėl perėjimas nuo Buberio decentralizuotos bendruomenės vizijos, aprašytos „Dievo karalystėje“ ir „Keliai utopijoje“, prie jo dialogo filosofijos taikymo politikoje yra logiškas ir prasmingas. Jis leidžia sukurti bendruomenes, kurios nebėra grindžiamos prievarta ar hierarchijomis, bet veikia per dialogą, tarpusavio pripažinimą ir atsakomybę. Būtent taip, pasak Buberio, žmonija gali siekti *Aš-Tu* santykio išsipildymo politinėje ir socialinėje sferose, kurios yra neatskiriamos nuo dvasinio gyvenimo.

Nors darbe jau anksčiau buvo paliestos institucijos bei jų vaidmuo asmens gyvenimo ir aplinkos objektyvizacijoje, ne mažiau svarbu per Buberio dialogo filosofijos prizmę pažvelgti ir į žmogaus santykį su politika bei žmogaus santykį su kitais politikoje. Šiuo požiūriu Buberio kūryba yra labai perspektyvi, nes ji sujungia dialogo filosofiją su politine filosofija, kurią galima laikyti jo

³³ Ibid., 60.

dialoginio mąstymo tęsiniu.³⁴ Buberis atmeta pasaulietinės ir žemiškosios sferų atskyrimą, kurį propagavo sekuliarioji politinė mintis, neigianti bet kokius socialinius ar politinius svarstymus, pagrįstus tikėjimu. Tačiau jis taip pat griežtai atmetė bet kokias gnostines sąvokas, siūlančias atskirti šį negatyvų pasaulį, kurį reikėtų atmesti, nuo geresnio, alternatyvaus pasaulio, kurio žmonės turėtų tikėtis. Kartu jis atmetė ir krikščioniškąją poziciją, kuri žemiškąją politiką laikė daugiausia priemone žemiškoms problemoms spręsti palyginti nereikšmingame laikinajame pasaulyje. Priešingai tokiam supratimui, Buberis ragino sutelkti dėmesį į šią žemiškąją sritį, siekti *Aš-Tu* santykio išsipildymo šiame pasaulyje, tačiau tai darė būtent todėl, kad manė, jog šio pasaulio reikalams vadovauti ir juos tvarkyti gali Dievas, jei tik žmonės savo širdis ir protus nukreiptų į tinkamą dialogą su *Juo* (amžinuoju *Tu*) ir vienu su kitais.³⁵

Ir nors čia kalbama apie tam tikrą poslinkį politiniame mąstyme, jo daugelis akademikų iš Buberio perspektyvos nenagrinėja. Net ir tada, kai pripažįstama, kad Buberis yra išvystęs idėjų apie politiką, jos paprastai apibūdinamos kaip jo filosofijos padarinys: politinė utopija, kurios Buberis siekė, logiškai išplaukia iš jo egzistencinių minčių apie *Aš-Tu* santykį.³⁶ Buberio požiūriu, politika, kaip *Tai*, iš esmės yra mechaninė ir instrumentinė. Tai sistema, kurioje žmonės ir idėjos yra traktuojami kaip objektai, kuriuos galima manipuliuoti siekiant konkrečių tikslų. Tai labai panašu į anksčiau apibrėžtą *Aš-Tai* santykio tarp individo ir aplinkos, kurioje žmonės ir bendruomenės yra laikomi objektais ir jais pasinaudojama, dažnai nepaisant jų tikrųjų poreikių ir unikalumo. Tokia politinė realybė yra priešinga Buberio filosofijai, kurioje pabrėžiamas autentiškas ir pilnavertis dialogas, atsirandantis iš *Aš-Tu* santykio.

Tačiau žvelgiant į Buberio idėjas iš kitos pusės, akivaizdu, jog Buberis savo darbuose pristato ir kitokią, savotišką politikos rūšį, kuri remiasi ne vien tik racionaliais ir pragmatiniais principais, bet ir gilesniu dialoginiu santykiu su Dieviškumu ir žmogiškumu. Tokiu siekiu bandoma ne tik spręsti praktines problemas, bet ir skatinti gilų žmogiškąjį išsipildymą per autentiškus ir prasmingus santykius. Tai yra politika, kuri orientuota ne tik į galutinius tikslus, bet ir į pačius procesus bei santykius, kurie formuoja bendruomenę. Tokia politika reikalauja, kad žmonės būtų pilnai įsitraukę ir atsakingi vieni už kitus, veikiantys ne egoistiniais ar utilitariniais motyvais, bet iš gilaus ir abipusio supratimo ir rūpesčio.

Analizuojant Martino Buberio politinę koncepciją, būtina atkreipti dėmesį į jo pateikiamą politinių struktūrų kritiką, sutelkiant dėmesį į tai, kaip jos įkūnija *Aš-Tai* santykį. Buberio filosofinis diskursas peržengia tarpasmeninių santykių ribas ir analizuoja politinių institucijų ir

³⁴ Marc Pauly, "Beyond the Political Principle: Applying Martin Buber's Philosophy to Societal Polarization," *Philosophy and Social Criticism* 48, no. 3 (2022), 2.

³⁵ M. Kalie, *Ethics and Politics in the Thought of Martin Buber and Albert Camus* (2015), 53.

³⁶ Paul R. Mendes-Flohr, *Martin Buber* (2014), 98.

praktikų prigimtį. Jo įžvalgos atskleidžia, kaip politika, praktikuojama šiuolaikinėje visuomenėje, dažnai redukuoja individus ir bendruomenes į paprastus objektus ar priemones, taip skatindama dehumanizuojančią aplinką, kuri slopina tikrą santykinį įsitraukimą. Buberio *Aš-Tai* samprata padeda suprasti jo politinę kritiką. *Aš-Tai* santykiams būdinga utilitaristinė sąveika, kai individai traktuojami kaip priemonės tikslui pasiekti, o ne kaip tikslai patys savaime. Politinėje srityje tai reiškia, kad daugiausia dėmesio skiriama valdžiai, kontrolei ir veiksmingumui, neretai žmogaus orumo ir autentiško dialogo sąskaita.

Buberis teigia, kad ši objektyvizavimo tendencija yra paplitusi šiuolaikinėse biurokratinėse institucijose, kuriose pirmenybė teikiama sisteminei tvarkai ir funkcionalumui, o ne prasmingiems žmogiškiems ryšiams.³⁷ Savo knygoje „Dievo karalystė“ Buberis nagrinėja būdus, kuriais politinė valdžia ir valdymas įsitvirtina *Aš-Tai* santykyje. Jis kritikuoja valstybės institucijų hierarchines struktūras ir mechaninį požiūrį į individus, kurie iš esmės riboja *Aš-Tu* susitikimo galimybę. Pasak Buberio, tikra bendruomenė ir tikras politinis dalyvavimas gali atsirasti tik tada, kai individai ir institucijos peržengia *Aš-Tai* egzistavimo būdą ir pradeda dialogą, kuriame pripažįstamas visų dalyvių žmogiškumas.³⁸ Samuel Hayim Brody knygoje „Martino Buberio teopolitika“ toliau bei giliau aiškinamas Buberio požiūris į politines struktūras. Brody pabrėžia Buberio teopolitinės bendruomenės viziją, kurioje dieviškasis buvimas pripažįstamas žmonių santykiuose, skatinant politinę aplinką, pagrįstą abipuse pagarba ir dialogu, o ne dominavimu ir kontrole. Ši vizija yra ryškus kontrastas vyraujančiam Buberio laikų ir šių laikų politiniam etosui, kuriame etiniai ir santykių klausimai dažnai pranyksta iš prioritetų.³⁹ Biurokratinis dėmesys procedūroms, veiksmingumui ir hierarchinei kontrolei nustumia į šalį individualią esybę ir santykių autentiškumą. Buberis teigia, kad tokioms sistemoms iš prigimties trūksta sielos, nes jos slopina dialoginę sąveiką, kuri skatina tikrą bendruomenę ir žmogaus klestėjimą.⁴⁰ O „Dvigubas valstybės gyvenimas“, kaip jį apibūdina Buberis, apima nuolatinį politinių struktūrų įgyvendinimą ir vėlesnius jų iššūkius. Šį procesą ženklina kritinės refleksijos momentai, sakantys, jog „kiekviena tvarka, svarstoma visos dinamikos požiūriu, kelia abejonių. Tai ir yra dvigubas valstybės gyvenimas: vis iš naujo įgyvendinti politinę struktūrą ir vis iš naujo ja abejoti.“⁴¹ Ši perspektyva išryškina Buberio tikėjimą nuolatinio politinio gyvenimo vertinimo ir atsinaujinimo būtinybe, kad būtų išlaikytas jo teisėtumas ir atitiktis bendruomenės poreikiams.

³⁷ Buber, *Kingship of God*, 71.

³⁸ Buber, *I and Thou*, 45.

³⁹ Brody, 122.

⁴⁰ Buber, *Between Man and Man*, 38.

⁴¹ Buber, 75.

Buberis kritikuoja politines teorijas, kuriose į individus žiūrima tik kaip į sistemos elementus, o ne kaip į unikalias būtybes, esančias santykiyje. Jis teigia, kad „teisinga tvarka yra politinės srities kryptis ir forma. Tačiau negalima leisti, kad šios dvi sąvokos suakmenėtų. Jos turi savo tiesą tik iš vienybės dinaminės tvarkos, kuri yra tikrasis politinis principas, sampratos“. Tai rodo, kad tikroji politinė tvarka turi būti dinamiška ir santykinė, o ne statiška ir dehumanizuota. Įrėmindamas politiką kaip *Tai*, Buberis perspėja, kad politinis gyvenimas nebūtų redukuojamas į paprastus sandorius ir kovą dėl valdžios. Vietoje to jis pasisako už *Tu* politiką, kurioje svarbiausi yra tikri santykiai ir dialogai. Tai reiškia, kad reikia pripažinti kitų žmonių žmogiškumą ir dalyvauti politikoje kaip bendradarbiavimu ir dinamika pasižyminčiame procese, kuriame gerbiamas kiekvieno žmogaus individualumas ir orumas. Buberio susirūpinimas dėl ontologinio *Aš-Tu* statuso yra glaudžiai susijęs su jo požiūriu į politinę veiklą. Kaip pažymi Brody, „net ir mąstydamas apie ontologinį *Aš-Tu* statusą, Buberis labiausiai siekė atkreipti dėmesį į žmogaus gebėjimą ištarti pagrindinį žodį *Tu* ir įžengti į *Aš-Tu* susitikimą.“⁴² Tačiau politinėje sferoje ši autentišką susitikimą dažnai išstumia hierarchinės ir beasmenės struktūros, kuriose pirmenybė teikiama valdžiai ir kontrolei, o ne tikram žmogiškajam ryšiui.

Vienas iš esminių Buberio kritikos elementų yra tai, kad šiuolaikinė politika dažnai atima asmeninę atsakomybę ir tiesioginį dalyvavimą. Jis tiki, kad tikrasis politinis dalyvavimas reikalauja gilaus asmeninės atsakomybės jausmo ir tiesioginio įsitraukimo į bendruomenės gerovę. Tai išreiškiama jo teiginyje, kad „reikia ne tik asmenų, vienokia ar kitokia prasme „atstovų“, išrinktų ar paskirtų, kurie atleidžia atstovaujamąjį nuo atsakomybės, bet ir „atstovaujamųjų“, kurie jokių būdu neleistų, kad jiems būtų atstovaujama atsakomybės atžvilgiu. Reikia asmens kaip pagrindo, kurio negalima atsisakyti, iš kurio vienintelis buvo ir yra įmanomas baigtinis pokalbis su begalybe.“⁴³ Buberis pasisako už tokią politinę sistemą, kurioje individai būtų ne pasyvūs kitų priimamų sprendimų gavėjai, bet aktyvūs dialogo ir sprendimų priėmimo proceso dalyviai.

Buberio apmąstymai apie istorines politines sistemas taip pat iliustruoja jo susirūpinimą dėl teisėtumo išsigimimo ir valdžios korupcijos. Jis pastebi, kad Senajame Testamente Izraelio karalių ir užsienio valdovų istorijoje užfiksuotas teisėtumo virtimas neteisėtumu ir visiškos valdžios virtimas priešiška valdžia. Kaip jokia filosofinė valstybės samprata, taip ir jokia teologinė valstybės samprata neveda už žmogiškojo asmens tikrovės tikėjimo situacijoje. Nė viena neveda toliau jo atsakomybės – ar jis būtų tarnas, ar imperatorius – už politinį kūną kaip žmogus Dievo akyse.⁴⁴ Tai pabrėžia

⁴² Brody, 236.

⁴³ Buber, M. *Kingship of God*. 76.

⁴⁴ Ibid, 90.

Buberio įsitikinimą, kad politinės sistemos, nepriklausomai nuo jų ideologinių pagrindų, turi būti grindžiamos asmeninės atsakomybės ir etinių santykių tikrove.

Kalbant apie šiuolaikinę politiką, Buberio idėjos leidžia kritikuoti tiek kairiąsias, tiek dešiniąsias ideologijas. Jis teigia, kad abi pusės gali pakliūti į spąstus, kai individai paverčiami tik didesnės, beasmenės sistemos dalimis. Tai jis vaizdžiai apibūdina savo teiginyje: „Dialogas ir monologas nutildomi. Susivieniję į krūvą, žmonės žygiuoja be *Tavęs* ir be *Aš*, tie kairieji, kurie nori panaikinti atmintį, ir tie dešinieji, kurie nori ją reguliuoti: priešiška nusiteikę ir atskirti šeiminingai, jie žygiuoja į bendrą bedugnę“.⁴⁵ Šis vaizdinys atspindi dehumanizuojantį politinių ideologijų, nepripažįstančių prigimtinės asmenų vertės ir tikro dialogo būtinybės, poveikį.

Buberio nuomone, politika, kaip *Tai*, yra susijusi su žmogaus instrumentalizavimu. Ši instrumentinė perspektyva ryškiai atsiskleidžia biurokratinėse sistemose, kuriose pirmenybė teikiama efektyvumui, kontrolei ir nuspėjamumui. Maxo Weberio biurokratijos analizė yra sociologinis Buberio kritikos pagrindas. Vėberis biurokrtiją apibūdina kaip geležinį narvą, kuriame dominuoja racionalus teisinis autoritetas, o asmeninius santykius išstumia beasmenės taisyklės ir procedūros.⁴⁶ Šis racionalizavimo procesas artimai siejasi su Buberio sąvoka *Aš-Tai*, kai žmonių sąveika redukuojama į funkcinis sandorius, neturinčius santykių gilumo. Politinės kampanijos ir rinkimų procesai dar labiau iliustruoja politiką kaip *Tai*. Šiuolaikinėse demokratinėse sistemose politiniai veikėjai dažnai bendrauja su rinkėjais kaip su duomenų taškais, kuriuos galima analizuoti, jais manipuliuoti ir mobilizuoti. Šį požiūrį pabrėžia duomenų pagrindu vykdomų kampanijų ir politinės rinkodaros strategijų, kurios orientuotos į konkrečias demografines grupes siekiant optimizuoti rinkimų rezultatus, populiarėjimas. Tokia praktika pabrėžia orientaciją į *Aš-Tai*, kai santykinį politinio dalyvavimo aspektą užgožia strateginis manipuliavimas rinkėjų elgesiu. Be to, Buberio kritika apima ir tai, kaip vyksta politinis diskursas. Politiniuose debatuose vyraujanti priešiška ir poliarizuojanti retorika atspindi *Aš-Tai* mąstyseną. Politiniai oponentai dažnai vaizduojami kaip kliūtys, kurias reikia įveikti, arba priešai, kuriuos reikia nugalėti, o ne kaip bendrapiliečiai, kurių požiūriai skiriasi. Toks priešiškas požiūris trukdo tikram dialogui ir abipusiam supratimui, stiprindamas objektyvizavimą ir instrumentalizavimą, būdingą *Aš-Tai* santykiams.⁴⁷

Kontrargumentai Buberio kritikai pabrėžia pragmatines politinio gyvenimo reikmes. Kritikai įsitikinę, kad dėl šiuolaikinių visuomenių sudėtingumo ir masto reikia biurokratinių struktūrų ir instrumentinio požiūrio į valdymą. Teigiama, kad be tokių mechanizmų būtų beveik neįmanoma

⁴⁵ Buber, M. *Between Man and Man*, 32.

⁴⁶ Weber, M. *Economy and Society*. (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2019), 957.

⁴⁷ A. Gutmann and D. Thompson, *Democracy and Disagreement: Why Moral Conflict Cannot Be Avoided in Politics, and What Should Be Done about It* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996), 52–54.

pasiekti didelio masto koordinavimo ir patenkinti kolektyvinių poreikių. Be to, šiuolaikinės politinės praktikos gynėjai gali teigti, kad efektyvumo ir kontrolės siekis biurokratinėse sistemose gali egzistuoti kartu su pastangomis humanizuoti sąveiką ir skatinti santykinį įsitraukimą. Pavyzdžiui, dalyvaujamojo valdymo ir svarstomosios demokratijos iniciatyvomis siekiama užpildyti atotrūkį tarp biurokratinių struktūrų *Aš-Tai* ir dialoginės sąveikos *Aš-Tu* idealų. Šiomis pastangomis pabrėžiamas piliečių įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus ir viešųjų erdvių dialogui ir diskusijoms kūrimas, o tai labiau atitinka Buberio santykių politikos viziją.⁴⁸ Nepaisant šių argumentų, Buberio kritika tebėra stiprus raginimas iš naujo peržiūrėti politinio dalyvavimo pagrindus. Jo akcentuojamas santykinis žmogaus egzistencijos aspektas skatina mus įsivaizduoti politiką, kuri peržengia vien tik funkcionalumo ribas ir apima žmonių santykių gilumą ir sudėtingumą. Šioje šviesoje Buberio idėjos rezonuoja su šiuolaikiniais judėjimais, propaguojančiais humaniškesnes ir labiau įtraukiančias valdymo formas, pavyzdžiui, rūpinimosi etika ir bendruomeniniu požiūriu į politiką.⁴⁹

Martino Buberio politinės filosofijos šaknys glūdi jo platesnėje egzistencinėje ir dialoginėje filosofijoje. Buberis politiką suvokia ne tik kaip pragmatinę galios dinamikos ir valdymo sritį, bet ir kaip žmogaus egzistenciją grindžiančios visa apimančios santykių struktūros tęsinį. Buberis kritikuoja griežtas, statiškas politinės tvarkos sampratas, kuriose nepripažįstama dinamiška, santykinė žmonių visuomenės prigimtis. Jis teigia: „Tvarka įgyjama ir įtvirtinama vis iš naujo ir iš naujo. Ji tampa tvirta ir visa apimanti, ji taip pat sutvirtėja prieš bet kokio dinamiškumo pasipriešinimą. Ji sustingsta ir miršta, visiškai atsisakydama ją sukėlusios dinamikos; ir vis dėlto ji išsaugo savo galią vėl įsiliepsnojančiai kovai už tikrąją tvarką“.⁵⁰ Čia Buberis pabrėžia politinių struktūrų, kurios turi nuolat prisitaikyti ir vystytis, o ne tapti statiškos ir sustingusios, cikliškumą.

Buberiui politinė tvarka ir jos dinamiška sąveika yra svarbiausi platesnių santykių principų, kuriuos jis palaiko savo filosofijoje, atspindžiai. „Tarp žmogaus ir žmogaus“ Buberis kritikuoja šiuolaikines politines sistemas dėl jų tikro autoriteto trūkumo, kurį jis sieja su giliu reagavimu į aukštesnę, dieviškąją valią. Jis teigia: „Tačiau tikrasis autoritetas, šlovinamas tose giesmėse, tikrosios palaimos autoritetas, nuolat atsiliepiantis į valdovo Charis (χάρις reiškia gerą valią, meilę, palankumą, ypač gailestingąją Dievo malonę), liko nežinomas dabartinei politinei sferai“. Ši kritika rodo, kad šiuolaikinėje politikoje vyrauja *Aš-Tai* principas, nepripažįstant *Aš-Tu* susitikimo galimybių politinėje sferoje. Buberis taip pat priekaištauja, kad politikoje nutildytas dialogas, kuris, jo nuomone, yra būtinas tikram bendruomeniškumui ir atsakomybei.

⁴⁸ A. Fung and E. O. Wright, "Deepening Democracy: Innovations in Empowered Participatory Governance," *Politics & Society* 29, no. 1 (2001): 5–7.

⁴⁹ Held, V. *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global* (New York: Oxford University Press, 2006), 37–39.

⁵⁰ Buber, *Between Man and Man*, 74.

Tad didžiausias iššūkis yra suderinti pragmatinius politinio gyvenimo reikalavimus ir tikro santykinio įsitraukimo siekį. Buberio politikos, kaip *Tai*, kritika primena, kaip svarbu humanizuoti politinę sąveiką ir siekti dialogiškesnės ir labiau įtraukiančios politinės kultūros. Pripažindami *Aš-Tai* santykio ribotumą ir siekdami *Aš-Tu* santykio idealo, individai galėtų siekti politinės sistemos, kurioje būtų gerbiamas ir puoselėjamas prigimtinis kiekvieno žmogaus orumas ir santykių potencialas.

3. Dialogo vieta politikoje

Buberio filosofijoje *Aš-Tu* santykis formuoja pamatą politikai, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas tarpasmeniniams santykiams bei autentiškam dialogui. Valstybė, jo požiūriu, klesti tik tada, kai individai užmezga autentiškus, tarpusavio supratimu ir pagarba grindžiamus santykius. Politinė bendruomenė, kurios prioritetas yra piliečių gerovė, o ne vien galios dinamika, privalo remtis tokiu santykiu. Buberis rašė: „Tikras dialogas nėra atsitiktinis, jis reikalauja atsidavimo ir tikrumo.“⁵¹ Politinis dialogas, kaip jį supranta Buberis, yra aukštesnis už pragmatinio kompromiso siekį. Jis privalo būti pagrįstas atsakomybe ir įsipareigojimu kitam kaip unikaliu ir autentišku asmeniui. Tik tokiomis sąlygomis valstybė gali tapti erdve, kurioje kiekvienas balsas yra reikšmingas, o piliečiai jaučiasi vertinami ir pripažinti.

Pagrindinė Buberio filosofijos idėja – autentiškų, pilnaverčių santykių svarba. *Aš-Tu* santykių pagrindas yra tiesioginis ir neinstrumentinis ryšys su kitu asmeniu. Tokiu santykiu siekiama išlaikyti abipusį pripažinimą ir pagarbą, kur nėra manipuliacijos ar kontrolės, o tikras noras suprasti kitą asmenį. „Tikra visuomenės pertvarka gali prasidėti tik radikaliai pakeitus socialinės ir politinės tvarkos santykį. Tai nebegali būti vieno politinio režimo pakeitimas kitu, bet vietoj politinio režimo, įskiepyto į visuomenę, turi atsirasti režimas, kuris išreikštų pačią visuomenę.“⁵² Žvelgiant į Buberio mintis tampa aišku, kad tradicinė politika, kuri remiasi kompromisais ir asmeninių ar grupinių interesų siekimu, sukuria sąlygas *Aš-Tai* santykiams, kai politiniai veikėjai bendrauja siekdami asmeninių ar grupinių tikslų, bet ne ieškodami tikro supratimo. Politika, kuri remiasi *Aš-Tai* santykiu, pabrėžia tik techninius, rezultatams orientuotus sprendimus, tuo pačiu ignoruodama žmogaus orumo ir etikos klausimus. Jo požiūriu, politinis dialogas turėtų būti pagrįstas tikra atsakomybe ir įsipareigojimu. Būtent šiame santykyje gimsta etinis požiūris į politiką – politika tampa daugiau nei tik priemonių pasiekti tikslams arena. Ji tampa vieta, kurioje asmenys yra vertinami kaip savarankiškos, autentiškos asmenybės, o ne kaip įrankiai.

⁵¹ Buber, *Between Man and Man*, 22.

⁵² Buber, *Paths in Utopia*, 27.

Buberio politinė ir socialinė mintis siejasi su individo gebėjimu suvokti save kaip „būvį“, kaip *Tu* autentiškuose santykiuose. Jo teigimu, socialinės organizacijos struktūra tiesiogiai veikia asmens galimybes patirti šį buvimą. „Buberio politinė ir socialinė mintis yra orientuota į ryšį tarp socialinio gyvenimo organizavimo ir asmens galimybės pažinti save kaip būvį, kaip buvimą, kaip *Tu*. Šie paradoksalūs klausimai turi papildomą aspektą.“⁵³ „Gyvojo centro“ („*die lebendige Mitte*“) idėja išryškina ryšį tarp tikro dialogo ir bendruomenės pagrindo – dvasinio bei etinio ryšio, kuris padeda išlaikyti *Aš-Tu* santykius. Tai pabrėžia, kad bendruomenės organizavimas neturi būti vien pragmatinis ar mechaninis; būtina, kad jis puoselėtų asmens orumą ir dvasinę atsakomybę. Buberis čia siūlo ne tik teoriją, bet ir praktinį idealą – socialinę sistemą, kurioje žmogus būtų pajėgus dalyvauti dialoge, išlaikydamas savo autentiškumą.

Šis požiūris ypač svarbus politinėje sferoje, kur institucijos turėtų būti reformuotos taip, kad skatintų tikrą dialogą ir asmeninį įsipareigojimą. Kaip Buberis nurodo, tik per autentiškus santykius individas gali suvokti tikrąją institucijų paskirtį – ne valdyti, bet įgalinti ir tarnauti bendruomenei. Politinė bendruomenė, paremta „gyvuoju centru“, turi potencialą išvengti autoritarizmo, nes jos pagrindas yra dvasinė vienybė, nereikalaujanti tarpininkų. Tokia bendruomenė leidžia piliečiams tapti sąmoningais kūrėjais, o ne pasyviais vykdytojais, taip atveriant erdvę autentiškai *Aš-Tu* politikai, kuri ne tik užtikrina žmogaus orumą, bet ir stiprina demokratinį dalyvavimą.

Aš-Tu santykis Buberio filosofijoje taip pat yra giliai susijęs su teologiniu požiūriu į politiką. Jis teigia, kad tikras bendruomeninis ryšys yra įmanomas tik per dvasinį pagrindą, kuris atveria galimybę sukurti autentišką bendruomenę. Buberio vizija apie „gyvąjį centrą“ rodo, kad tikroji politika turi apimti ne tik racionalius ir praktinius aspektus, bet ir dvasinius bei etinius vertinimus. Tačiau „nepaisant Dievo svarbos ir „nepakeičiamumo“ Buberio minčiai, už „tikros bendruomenės“ („*die wahre Gemeinde*“) sukūrimą atsakingas gyvas žmogus.“⁵⁴ Taigi, nors Dievas esminis, nepakeičiamas pradas, žmogus privalo, kitaip nei krikščioniškoje tradicijoje, kurti ir atsakyti už žemiškojo pasaulio bendruomenę. Politinė bendruomenė turi būti pagrįsta bendru ryšiu su aukštesne dvasine jėga, kuriai nereikia tarpininkų, nereikalingas žemiškasis suverenas ar hierarchinė struktūra. Jis laikosi nuostatos, kad bendruomenė, pagrįsta šiuo gyvuoju centru, sugebės atsisakyti autoritarinių struktūrų ir sukurti autentišką valstybę, grįstą *Aš-Tu* požiūriu į vienas kitą.

Siekiant įgyvendinti *Aš-Tu* santykiais grindžiamą politiką, Buberis siūlo institucijų reformą, orientuotą į tikro dialogo ir asmeninio įsipareigojimo skatinimą. Toks požiūris reikalauja, kad politinės sistemos pirmenybę teiktų žmogaus orumui ir autentiškumui, o ne vien efektyvumo

⁵³ Dan Avnon, *The Living Center of Martin Buber's Political Theory* (Sage Publications, Inc., 1993), 56.

⁵⁴ Ibid., 55.

rodikliams. Reformuotos institucijos, įkvėptos *Aš-Tu* santykių, įgalintų piliečius aktyviai dalyvauti demokratiname procese ir tapti sąmoningais bendruomenės kūrėjais, o ne pasyviais sistemos vartotojais. „Tik per autentiškus santykius individas gali įžvelgti tikrąją institucijų paskirtį.“⁵⁵

Pasak Martino Buberio, dabartinės politinės ir valdymo institucijos dažnai veikia kaip *Aš-Tai* santykių sistemos dalis, kurioje individai yra objektyvizuojami ir instrumentalizuojami. Tokios institucijos tampa kliūtimi autentiškiems *Aš-Tu* santykiams, kurie yra esminiai demokratinės visuomenės ir tikros bendruomenės pagrindui. *Aš-Tai* santykiuose žmogus praranda savo individualumą ir tampa tik funkciniu sistemos elementu, o ne pilnaverčiu dialogo dalyviu. Buberis kritikuoja institucijas už jų polinkį kurti hierarchines ir biurokratinės struktūras, kuriose pirmenybė teikiama efektyvumui, funkcionalumui ir kontrolei, o ne žmogiškajam ryšiui. Jo nuomone, tokios sistemos, orientuotos į technokratinį valdymą, galiausiai išstumia bet kokiais galimybėmis žmonėms užmegzti tikrus santykius, tiek tarpusavyje, tiek su valstybės institucijomis. Jis teigia, kad ši dehumanizacija skatina susvetimėjimą ir mažina piliečių įsitraukimą į politinį gyvenimą, taip sukuriant visuomenę, kurioje žmonės jaučiasi svetimi savo valstybei ir bendruomenei. Buberio pastebėjimai apie modernių institucijų poveikį ypač išryškėja jo kritikoje, kurioje jis apibūdina valstybės „mechanizacijos“ procesą. Anot jo, technokratinė valdžios struktūra tampa savarankiška jėga, kuri nebe tarnauja žmonėms, o ima diktuoti jų gyvenimą. Kaip jis rašo: „Valstybė jau nebevaldoma; kūrikai dar krauna anglį, bet mašinistai jau tik nuduoda, kad valdo lekiančias mašinas. [...] Meistrai tau išdidžiai šypsosi, bet jų širdyse tūno mirtis.“ Ši metafora išreiškia giluminę politinių institucijų krizę, kurioje žmogiškumas ir dialogas yra nustumti į šalį. Buberis siūlo alternatyvą tokiai sistemai, pabrėždamas *Aš-Tu* santykių svarbą politikoje ir valdyme. Jis ragina sukurti tokias institucijas, kurios ne tik atliktų funkcines užduotis, bet ir sudarytų sąlygas autentiškiems žmogiškiems ryšiams, pagrįstiems abipuse pagarba ir atsakomybe. Tik tokiose institucijose, anot jo, įmanoma sukurti tikrą bendruomenę ir teisingą visuomenę. Šis kontrastas tarp *Aš-Tai* ir *Aš-Tu* politikoje ne tik kelia klausimus apie dabartinių institucijų prigimtį, bet ir atveria naujas galimybes politinei sistemai reformuoti. Buberis siūlo, kad tik įtraukiant dialogą ir žmogiškumą į institucijų veikimą galima įveikti technokratijos ir susvetimėjimo iššūkius. Tokia vizija reikalauja giluminio politinės kultūros pokyčio, kuris leistų iš naujo įtvirtinti piliečių ryšį su valstybe ir vienas su kitu.

Buberio dialoginė politika yra įkvepiantis atsakas į šiuolaikinės politikos iššūkius. Jo *Aš-Tu* santykis siūlo alternatyvą technokratiškai ir instrumentalizuotai politikai, kuri dažnai nepaiso žmogaus orumo ir asmeninės atsakomybės. Buberio vizija yra orientuota į politinę sistemą, kurioje kiekvieno žmogaus balsas yra vertinamas ir pripažįstamas, kur politika tampa ne tik priemonių koordinavimu, bet ir vieta, kurioje gimsta tikri ir autentiški santykiai. Apibendrinant, Martino Buberio

⁵⁵ Buber, *Between Man and Man*, 40.

Aš-Tu filosofija atskleidžia dialogo politikos potencialą, kurioje piliečiai gali veikti kaip aktyvūs bendruomenės kūrėjai.

4. Politikos ir teologijos ryšys

Martino Buberio politinės ir teologinės minties analizė rodo pastangą integruoti dvasinius principus į politinę praktiką, peržengiant tradicines teorijų ribas. Buberis neapsiriboja įprastine teologinių idėjų refleksija, tačiau ryžtingai meta iššūkį politinėms paradigmoms, kurios sistemingai apeina moralinę ir dvasinę politikos dimensiją. Veikaluose, tokiuose, kaip „Dievo karalystė“ ir „Keliai Utopijoje“, Buberis išryškina bendruomeniškumo, decentralizacijos ir autentiško dialogo esminę reikšmę, išsamiai pagrindžiančią politikos kaip dvasinės veiklos viziją, kuri įtvirtinama tarpusavio pripažinimu ir rūpesčiu. Buberio politinė filosofija pabrėžia, kad tikrasis politinis gyvenimas prasideda nuo autentiškų santykių tarp žmonių. Jis politiką mato kaip terpę, kurioje įmanomi abipusiai pripažinimo ir moralinės atsakomybės principais grindžiami santykiai. Tokia politika, pasak Buberio, pranoksta galios kovos ir instrumentinio racionalumo logiką, nukreipdama dėmesį į bendruomenės gerovę bei tikrąją solidarumo dvasią. Jo utopinės bendruomenės vizija, grįsta savanoriškumu ir dialoginiu bendradarbiavimu, ne tik siūlo alternatyvą modernioms hierarchinėms struktūroms, bet ir parodo galimybę politiką perprasminti kaip dvasinę veiklą.

Teologijos ir politikos ryšys Buberio filosofijoje taip pat yra giliai susijęs su jo požiūriu į Dievą kaip „Amžinąjį Tu“. Ši teologinė samprata leidžia jam įtraukti dieviškąjį buvimą į politinę veiklą, neperžengiant sekuliarumo ribų. Jo interpretacijoje Dievas nėra transcendentinis autoritetas, kuris primeta savo valią per hierarchines struktūras, bet yra tiesioginio dialogo dalyvis, kuris skatina bendruomenę siekti teisingumo ir abipusės pagarbos. Šis dialoginis požiūris į teologiją ir politiką siūlo naują moralinį pagrindą politinėms institucijoms, kurios dažnai ne tik pačios kenčia nuo biurokratijos ir dehumanizacijos, bet ir stekena visuomenę. Politikos ir teologijos sąveika Martino Buberio filosofijoje remiasi jo pagrindine dialogo paradigma bei Dievo karalystės samprata. Buberis tyrinėja šių dviejų sričių sankirtas.

Tuo pačiu apie teologijos ir politikos santykį sunku rašyti nepaminint Carlo Schmitto. Jo idėjos, paplitusios plačiai ir spėjusios įsisaknyti, akcentuoja teologinių sąvokų sekuliarizaciją politinėje teorijoje. Ši diskusija teikia galimybę atskleisti unikalų Buberio indėlį į politinės ir teologinės minties diskursus, išryškinant dialogo ir bendruomenės svarbą kaip moralinio ir dvasinio pagrindo. Carlo Schmitto teorija remiasi mintimi, kad dauguma šiuolaikinių politinių sąvokų, įskaitant suverenitetą, yra sekuliarizuotos teologinės idėjos. Jo veikale „Politinė teologija“ (1922) pateikiamas garsusis teiginys: „Suverenas yra tas, kuris sprendžia išimties padėtį.“⁵⁶ Šis apibrėžimas

⁵⁶ Carl Schmitt, *Political Theology* (Cambridge, MA: MIT Press, 1985), 12.

parodo suvereno galios esmę, kuri pasireiškia krizės metu, kai būtina peržengti teisinius apribojimus tam, kad būtų atkurtas stabilumas ir tvarka. Schmitto teigimu, suverenitetas yra tiesiogiai susijęs su Dievo, kaip aukščiausio autoriteto, samprata. Net sekuliarizuotoje politikoje šis transcendentinis elementas išlieka pagrindinis valdžios teisėtumo šaltinis.⁵⁷ Pavyzdžiui, Schmittas pabrėžia, kad šiuolaikinės valstybės suverenitetas atspindi teologinę Dievo visagalybės idėją. Taigi, suverenas, kaip teisinės sistemos kūrėjas ir peržengėjas, veikia analogiškai dieviškai figūrai.

Martinus Buberis savo veikale „Dievo karalystė“ išreiškia stiprią kritiką Schmitto idėjoms. Anot Buberio, suvereno ir Dievo analogija yra pernelyg paprasta. Politinė valdžia, anot jo, turėtų būti grindžiama ne dominuojančiu autoritetu, bet dialogu ir moraliniu bendruomenės pagrindu.⁵⁸ Jis teigia, kad tikrasis politinis stabilumas kyla ne iš autoritarinės galios, bet iš tarpusavio santykių ir pasitikėjimo. Buberis pabrėžia, kad Schmitto modelis, kuris remiasi draugo ir priešo dichotomija, fragmentuoja bendruomenę, skatindamas konfliktus, o ne vienybę. Šioje paradigmoje politinė valdžia praranda moralinį pagrindą, kai ignoruojamas dvasinis bendruomenės aspektas.

Eriko Petersono kritika Schmittui dar labiau pabrėžia šių požiūrių skirtumus. Petersonas savo straipsnyje „Monoteizmas kaip politinė problema“ (1935) teigia, kad krikščioniškoji teologija grindžiama transcendencijos idėja, kuri nesuderinama su jokių žmogišku suverenu.⁵⁹ Anot Petersono, Kristaus karalystė „nėra iš šio pasaulio“ (Jn 18:36), todėl ji negali būti sekuliarizuota taip, kaip tai teigia Schmittas. Petersonas taip pat kritikuoja bet kokias politines sistemas, kurios siekia įteisinti absoliučią valdžią per teologinę retoriką. Jam politika, pretenduojanti į galutinį teisėtumą, prieštarauja esminiams krikščionybės principams.

Buberio dialogo filosofija iš esmės pateikia alternatyvą tiek Schmitto, tiek Petersono pozicijoms. Jo *Aš-Tu* dialogo teorija pabrėžia, kad politika turėtų būti grindžiama autentiškais santykiais, kur individai vienas kitą mato ne kaip priemones tikslams pasiekti, bet kaip lygiaverčius partnerius. Tokie santykiai grindžiami tarpusavio pagarba ir moraliniu atsakingumu.⁶⁰ Politinė valdžia, Buberio manymu, turėtų skatinti sąlygas, kuriose kiekvienas asmuo galėtų įsitraukti į tikrus tarpusavio santykius. Buberis taip pat akcentuoja, kad Dievo karalystės samprata nėra statiška institucija, bet dinamiškas procesas, kuriame moraliniai ir dvasiniai principai formuoja bendruomenės gyvenimą. Biblinių teisėjų laikotarpis yra vienas iš pagrindinių Buberio įkvėpimo šaltinių, kuriuos jis interpretuoja kaip idealų valdymo modelį. Jis pabrėžia, kad šis laikotarpis atspindi decentralizuotą bendruomenės organizaciją, grindžiamą Dievo pašaukimu, o ne centralizuotu autoritetu. Monarchijos

⁵⁷ Carl Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty* (Chicago: University of Chicago Press, 2005), 36.

⁵⁸ Buber. *Kingship of God*, 161.

⁵⁹ Erik Peterson, *Theological Tractates* (Stanford, California: Stanford University Press, 2011), 72.

⁶⁰ Buber, *I and Thou*, 105,

įsigalėjimą Izraelyje jis laiko reikšmingu nukrypimu nuo teokratinio idealo, kuris atskleidė perėjimą prie autoritarinių struktūrų. Šis istorinis kontekstas Buberio teopolitikoje tampa pagrindu diskutuoti apie decentralizuotų bendruomenių svarbą ir jų moralinį pagrindą. Buberio filosofija, kurioje politika ir teologija susipina tarpusavyje, siūlo alternatyvą tradicinėms politinėms teorijoms. Jis pateikia paradigmą, kurioje politika ir teologija yra tarpusavyje susijusios, siekiant harmoningos ir etiškai pagrįstos visuomenės. Jo vizija išryškina dialogo, abipusės pagarbos ir moralinio atsakingumo principus, kurie gali būti taikomi šiuolaikiniame politiniame kontekste. Taip Buberis ne tik meta iššūkį Schmitto autoritarinei valdžios sampratai, bet ir plečia politinės minties ribas, įtraukdamas dvasinius ir moralinius aspektus kaip esminius komponentus.

Eriko Petersono požiūris į teologijos ir politikos santykį siūlo radikaliai kitokią perspektyvą, nei ta, kurią teigia Carlas Schmittas. Schmitto politinė teologija akcentuoja teologinių sąvokų tęstinumą ir sekuliarizaciją politinėje teorijoje, tačiau Petersono kritika koncentruojasi į krikščioniškosios teologijos transcendencijos svarbą ir jos nesuderinamumą su bet kokia politine ideologija. Petersonas teigia, kad tikras krikščioniškas tikėjimas remiasi apreiškimu, kuris negali būti redukuotas iki žmogiškų politinių struktūrų, nes jos iš prigimties yra profaniškos ir laikinos. Petersono eschatologijos koncepcija, kaip matyti jo tekstuose (*Monoteizmas kaip politinė problema*, 1935), pabrėžia esminį skirtumą tarp dvasinės ir pasaulietinės valdžios. Jis argumentuoja, kad Šv. Trejybės samprata, atspindinti tobulą vienybę ir transcendenciją, negali būti suderinta su jokiais žemiškais valdžios mechanizmais.⁶¹ Jokia politinė sistema negali įkūnyti ar atspindėti tikros dieviškosios tvarkos. Ši transcendencija, anot Petersono, pabrėžia politinės galios struktūrų sąlygiškumą ir ribotumą, kuris yra nesuderinamas su dieviškojo autoriteto idėja. Petersono požiūris pabrėžia, kad politinės galios „išsiskyrimas“ nuo krikščioniškojo apreiškimo yra būtinas, nes tikras krikščioniškas liudijimas turi būti visiškai apolitiškas. Jis argumentuoja, kad krikščionybės esmė nėra transformuoti politines struktūras, kaip galbūt siūlytų Buberis, bet veikiau nuo jų atsiriboti, leidžiant transcendentiniam tikėjimui egzistuoti už politinių struktūrų ribų. Tai tiesiogiai prieštarauja Schmitto idėjai, kad šiuolaikinės politinės sąvokos kyla iš sekuliarizuotų teologinių principų.

Esminis skirtumas tarp Eriko Petersono ir Carlo Schmitto supratimo apie suverenumą slypi jų skirtinguose epistemologiniuose ir teologiniuose pagrinduose. Schmittas suverenitetą apibrėžia kaip gebėjimą priimti sprendimus išimties situacijose, kai įprastos teisinės normos nebegalioja. Tokia galios koncepcija, Schmitto teigimu, atspindi dieviškąją valdžią, nes suverenas, kaip ir Dievas, gali nustatyti naują tvarką, peržengdamas esamas teisinės sistemos ribas⁶². Schmitto

⁶¹ Erik Peterson, *Theological Tractates* (Stanford, California: Stanford University Press, 2011), 63.

⁶² Carl Schmitt, *Political Theology* (Cambridge, MA: MIT Press, 1985), 13.

požiūris sieja suverenumą su transcendentine galia, kurią jis laiko būtina politinei stabilumo ir tvarkos sąlygai.

Kita vertus, Petersonas laikosi radikaliai skirtingos pozicijos, pabrėždamas, kad krikščioniškoji teologija negali pripažinti jokios žemiškosios suvereniteto formos. Jis tvirtina, kad politinė valdžia negali pretenduoti į galutinį teisėtumą ar absoliutų autoritetą, nes tokios pretenzijos prieštarauja krikščioniškosios doktrinos esmei, kuri pabrėžia Dievo transcendentinę valdžią ir moralinį viršenybę virš žemiškųjų institucijų.⁶³ Petersonas taip pat kategoriškai kritikuoja Schmitta teiginį, jog šiuolaikinės politinės sąvokos yra sekuliarizuotos teologinės idėjos. Schmittas argumentuoja, kad daugelis modernių politinių teorijų, įskaitant suverenitetą, yra transformuotos teologinės koncepcijos, išlaikiusios savo transcendentinį pagrindą.⁶⁴ Tačiau Petersonas pabrėžia, kad krikščioniškosios teologijos esminiai principai, tokie kaip Įsikūnijimas ir Eschatologinė viltis, negali būti redukuoti į politines sąvokas neprarandant jų teologinės ir dvasinės prasmės. Petersono nuomone, tokie bandymai politinę valdžią įteisinti per teologines sąvokas iš esmės iškraipo tiek politinės valdžios prigimtį, tiek krikščioniškojo apreiškimo tikslą, kuris yra nukreiptas į transcendentinę tikrovę ir amžinybę.⁶⁵

Erikas Petersonas savo darbuose pabrėžia krikščionybės nesuderinamumą su politine teologija, ypač ta prasme, kuria šią sąvoką vartoja Schmittas. Petersonas teigia, kad krikščionybė, kurioje daugiausia dėmesio skiriama transcendencijai ir eschatologijai, nėra tinkama tokioms politinėms manipuliacijoms, kokias aprašo Schmittas. Petersonui Bažnyčia yra atskirta nuo politinės sferos, ir išlaikanti kritinę distanciją nuo pasaulietinės valdžios, kai Schmitta politinė teologija remiasi idėja, kad visos reikšmingos politinės sąvokos yra sekuliarizuotos teologinės sąvokos.

Kitas esminis skirtumas tarp šių dviejų mąstytojų yra jų požiūris į politinio teisėtumo šaltinį. Schmittas politinio teisėtumo pagrindu laiko transcendentinį kvaziteologinį šaltinį, kuris suteikia suverenui teisę priimti galutinius sprendimus ir užtikrinti tvarką krizių metu. Jo požiūriu, politinė galia kyla iš sugebėjimo paskelbti išimties padėtį ir tokiu būdu peržengti teisės ribas, kai tai būtina visuomenės išlikimui.⁶⁶ Priešingai, Petersonas teigia, kad politinės valdžios teisėtumas negali būti grindžiamas transcendentine teologine logika, nes tai prieštarauja krikščioniškajai žinia. Petersonas pabrėžia, kad krikščionybė ragina kritiškai vertinti visas žemiškas valdžios formas, akcentuojant jų laikinumą ir moralinį ribotumą. Jo eschatologinė perspektyva paneigia bet kokią

⁶³ Erik Peterson, *Theological Tractates* (Stanford, California: Stanford University Press, 2011), 72.

⁶⁴ Carl Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty* (Chicago: University of Chicago Press, 2005), 36.

⁶⁵ Erik Peterson, *Theological Tractates* (Stanford, California: Stanford University Press, 2011), 74.

⁶⁶ Carl Schmitt, *Political Theology* (Cambridge, MA: MIT Press, 1985), 15.

pretenziją į absoliutų politinės valdžios teisėtumą, kuris, pasak Petersono, neišvengiamai deformuotų krikščioniškąjį supratimą apie dvasinę ir moralinę valdžią.

Petersono požiūris yra ne tik teologiškai nuoseklus, bet ir konceptualiai griežtas, nes jis pabrėžia krikščioniškosios teologijos transcendencijos dimensiją, kuri neleidžia teologinių principų subordinuoti politiniams interesams. Jis teigia, kad bet kokios pastangos perkelti teologines sąvokas į politinį kontekstą neišvengiamai lemia jų deformaciją ir prasmės praradimą. Šiuo aspektu Petersonas siūlo radikalią alternatyvą Schmitto politinei teologijai, kurią jis laiko pernelyg susietą su žemiškojo suvereniteto logika. Petersono vizijoje teologiniai principai turi išlikti nepriklausomi nuo politinių struktūrų, pabrėžiant jų transcendentinį pobūdį ir amžiną reikšmę.

Nagrinėjant šį Petersono ir Schmitto kontrastą pasidaro lengviau atskleisti Martino Buberio dialogo filosofijos unikalumą. Nors Petersonas pabrėžia visišką atsiribojimą nuo politinių struktūrų, Buberis siūlo jų transformaciją. Buberio *Aš-Tu* santykio teorija numato, kad politika gali būti persmelkta autentiškais santykiais, grindžiamais moraliniu atsakingumu ir abipuse pagarba. Taip Buberis siekia sukurti erdvę, kurioje galėtų įsitvirtinti transcendencijos ir dvasinio gyvenimo principai, tačiau politinėje, o ne visiškai atsiskyrusioje sferoje. Tai sudaro alternatyvą tiek Schmitto autoritariniam politikos modeliui, tiek Petersono apolitiškam krikščionybės aiškinimui. Martino Buberio anarchoteokratinis modelis iš esmės remiasi decentralizuota bendruomenės struktūra, kurioje valdžia kyla ne iš žmogaus suvereniteto, bet iš tiesioginio santykio su dieviškumu. Šis požiūris ryškiai skiriasi tiek nuo Carlo Schmitto politinės teologijos, tiek nuo Eriko Petersono teologinių apmąstymų. Buberio modelyje akcentuojama, kad bendruomenė turi būti grindžiama tarpusavio pasitikėjimu ir dialogu, kuris įgalina kiekvieną individą dalyvauti kuriant moralinę ir dvasinę tvarką. Politinė valdžia šiuo atveju neturi būti hierarchinė ar centralizuota, nes Buberis mato autoritarizmą kaip moralinio pagrindo griovėją.

Carlo Schmitto politinė teologija pabrėžia, kad modernių politinių sąvokų kilmė yra sekuliarizuoti teologiniai principai, o suverenitetas yra pagrindinis valdžios šaltinis. Schmitto modelyje suverenas yra tas, kuris „sprendžia išimties padėtį“, o tai reiškia, kad politinė valdžia ne tik yra centralizuota, bet ir veikia remdamasi kriziniais sprendimais, dažnai peržengiančiais įstatymus. Tai yra visiškai priešinga Buberio vizijai, kurioje nėra vietos dominuojančiai centrinei valdžiai, nes tikrasis valdžios pagrindas yra bendruomenės autonomija ir moralinis dialogas.

Eriko Petersono teologiniai apmąstymai, savo ruožtu, pabrėžia krikščionybės transcendenciją ir atskirtį nuo bet kokios pasaulietinės valdžios. Petersono teigimu, tikrasis krikščioniškas tikėjimas negali būti perkeltas į politines struktūras, nes jos yra profaniškos ir ribotos. Jis kritikuoja tiek sekuliarizuotas politines sistemas, tiek bandymus teologiją paversti politikos įrankiu. Šis požiūris atspindi visišką dvasinio ir pasaulietinio atskyrimą, kuris prieštarauja Buberio idėjai apie dvasinių ir moralinių principų integravimą į politinę bendruomenę. Skirtingai nei

Schmittas, kuris teigia, kad suverenitetas yra centralizuotas ir sekuliarizuotas teologinis principas, arba Petersonas, kuris visiškai atsiriboja nuo pasaulietinės politikos, Buberis siūlo unikalų modelį, kuriame Dievo karalystės principai yra realizuojami per decentralizuotas, bendruomenines struktūras. Anarchoteokratiname modelyje dieviškumas nėra tarpininkaujamas hierarchinių valdžios institucijų, bet yra tiesiogiai susijęs su kiekvienu bendruomenės nariu. Tai suteikia Buberio vizijai dinamišką ir praktišką aspektą, kuris skatina politinę sistemą perkurti taip, kad ji skatintų dialogą, moralinį atsakingumą ir dvasinę vienybę. Taigi, nors Schmitto, Petersono ir Buberio idėjos gvildena politikos ir teologijos sąveiką, tik Buberio modelis integruoja dvasinius principus į politinę sferą, išsaugodamas bendruomenės autonomiją ir abipusį pasitikėjimą kaip pagrindinius elementus.

„Dievo karalystėje“ Buberis pasisako už tokią teokratijos formą, kurią jis vadina anarchoteokratija. Šiam „valdymo“ modeliui būdinga tai, kad jame nėra žmogiškojo suvereno, o bendruomenė yra valdoma tiesiogiai Dievo. Buberio Biblinių tekstų, ypač nuo Izraelio istorijos laikotarpio iki monarchijos, interpretacija pabrėžia jo Dieviškojo autoriteto valdomos bendruomenės galimybės įtikėjimą ir palaikymą. Jis tiki bendruomene kuriai nereikia žmogiškojo suvereno karaliavimo. Buberis kaip skirtį istoriniame laikotarpyje kritikuoja monarchijos įsigalėjimą Izraelyje kaip nukrypimą nuo šio idealo. Žmogaus karaliaus reikalavimą jis laiko tiesioginio Dievo valdymo atmetimu, reiškiančiu posūkį stabmeldystės ir autoritarizmo link.⁶⁷ Kaip priešpriešą Izraelio karalių laikotarpiu Buberis pateikia teisėjų laikotarpį, kai vadovavimas buvo pertraukiamas ir grindžiamas dieviškuoju pašaukimu – tai jis iš esmės laiko idealia valdymo forma. Perėjimas prie monarchijos, pasak Buberio, reiškė reikšmingą teologinį bei politinį pokytį. Šį pokytį, jo teigimu, lėmė stabilumo ir saugumo troškimas išorinių grėsmių akivaizdoje, tačiau jis taip pat reiškė perėjimą nuo teokratinio idealo prie žmogiškųjų politinių struktūrų.⁶⁸ Buberio monarchijos kritika yra ne tik istorinis pastebėjimas, bet ir esminis jo teopolitinės minties aspektas. Jis mano, kad tikroji teokratija įmanoma tik savanoriškoje bendruomenėje, kurioje Dievo valdžia pripažįstama be žmogaus tarpininkų. Ši perspektyva aiškiai suformuluota aptariant biblinius tekstus ir istorinį Izraelio perėjimą iš teokratijos į monarchiją kontekstą.⁶⁹

Kai Petersonas atmeta teologijos ir politikos jungimą, Buberis pasisako už valdymo formą, kuri būtų visiškai teokratinė, be žmogiškųjų tarpininkų. Schmitto akcentuojamas suverenių sprendimų priėmimas ir išimtinė valstybė smarkiai kontrastuoja su Buberio vizija apie bendruomenę, tiesiogiai valdomą Dievo. Buberio monarchijos kritika ir jo pasisakymas už anarchoteokratiją kvestionuoja esminius Schmitto politinės teologijos pagrindus, kurie remiasi valdžios centralizacija

⁶⁷ Brody, 82-83.

⁶⁸ Brody, 114.

⁶⁹ Brody, 3.

suverene. Be to, Buberio teopolitika yra glaudžiai susijusi su jo egzistencine filosofija, ypač su dialogo ir abipusio pripažinimo koncepcijomis. Buberio santykio *Aš-Tu* idėja, kai individai susitinka vienas su kitu ir su Dieviškumu tikrame dialoge, apima ir jo politinę mintį. Jis įsivaizduoja bendruomenę, kurioje santykiai yra tiesioginiai ir nesureikšminami tiek tarp individų, tiek tarp bendruomenės ir Dievo. Ši idėja kontrastuoja su Schmitto dėmesiu suvereno vienašališkai sprendimų priėmimo galiai ir Petersono akcentuojamu sakralumo ir pasaulietiško atskyrimu. Buberio anarchoteokratinė vizija atspindi jo platesnį filosofinį įsipareigojimą dialogui ir abipusiam pripažinimui, pabrėžiant valdymo formą, kuri yra ir giliai religinė ir radikaliai demokratiška. Tai visiškai priešinga Schmitto politinės teologijos autoritarinėms pasekmėms ir Petersono propaguojamam bažnytiniam separatizmui. Nors Buberis daugiausiai dėmesio skiria judaizmui, jo filosofija suteikia svarbių įžvalgų apie platesnį politikos ir teologijos ryšį, kuris gali būti pritaikytas bet kuriai Abraomiškos šalies valdymo tradicijai. Buberio politinės teologijos vizija remiasi jo egzistencine filosofija, ypač santykio *Aš-Tu* koncepcija, kuri taip pat formuoja jo požiūrį į bendruomenės valdymą.

Buberio interpretacija remiasi hebrajų Biblijos supratimu, konkrečiai Izraelio istorijos laikotarpiu iki monarchijos. Jis teisėjų laikotarpį laiko idealia valdymo forma, kai vadovavimas buvo pertraukiamas ir grindžiamas dieviškuoju pašaukimu. Perėjimas prie monarchijos, pasak Buberio, reiškė reikšmingą teologinį ir politinį pokytį, kurį lėmė stabilumo ir saugumo troškimas išorinių grėsmių akivaizdoje. Buberis kritikuoja monarchijos įsigalėjimą Izraelyje kaip nukrypimą nuo šio idealo, laikydamas žmogaus karaliaus reikalavimą tiesioginio Dievo valdymo atmetimu. Buberio teopolitika taip pat yra glaudžiai susijusi su jo egzistencine filosofija, ypatingai su dialogo ir abipusio pripažinimo koncepcijomis. Buberio santykio *Aš-Tu* idėja, kai individai susitinka vienas su kitu ir su dieviškumu tikrame dialoge, apima ir jo politinę mintį. Jis įsivaizduoja bendruomenę, kurioje santykiai yra tiesioginiai ir nesureikšminami tiek tarp individų, tiek tarp bendruomenės ir Dievo. Ši idėja kontrastuoja su Schmitto dėmesiu suvereno vienašališkai sprendimų priėmimo galiai ir Petersono akcentuojamu sakralumo ir pasaulietiško atskyrimu.

Martino Buberio apmąstymai apie politiką yra artimai susiję su jo filosofiniu įsipareigojimu dialogui ir santykiams. Jis kritikuoja politinio gyvenimo susiaurinimą iki galios dinamikos ir požiūrį, kad politiką galima suprasti tik per draugo ir priešo prizmę. Buberio nuomone, tikrasis politinis dalyvavimas reikalauja pripažinti bendruomeninius ir santykinius žmogiškosios egzistencijos aspektus, kurie peržengia supaprastintas dvinariškumo ribas. Buberis meta iššūkį Schmitto politikos sampratai, kuri remiasi draugo ir priešo skirstymu. Schmittas teigia, kad ši skirtis yra analogiška gėrio ir blogio dichotomijoms moralės srityje arba gražaus ir negražaus estetikos srityje, ir teigia, kad politinis gyvenimas iš esmės yra susijęs su šiomis opozicijomis. Tačiau Buberis teigia, kad ši perspektyva remiasi metodologine klaida. Jis tvirtina, kad esminis bet kurios srities,

įskaitant ir politinę, principas turėtų kilti iš jos ilgalaikio pobūdžio, o ne iš laikinų konflikto būsenų joje. Pasak Buberio, Schmitto draugo ir priešo dichotomija atsiranda ne stabilumo, o grėsmės bendram gyvenimui metu. Dėl to ši skirtis netinkama politinės srities principui apibrėžti. Buberis taip pat pažymi, kad Schmitto formulė neatsižvelgia į dvejopą politinio nestabilumo pobūdį: išorines grėsmes (priešai) ir vidinius konfliktus (maištininkai). Schmitto požiūris supriešina šias dvi skirtingas nestabilumo formas, neatsižvelgdamas į tai, kad maištininkai, kitaip nei priešai, siekia pakeisti politinę formaciją, o ne ją sunaikinti. Be to, Buberis kritikuoja Schmittą už tai, kad jis savo politinio valdymo sampratą grindžia klaidinga analogija su moralinėmis ir estetinėmis opozicijomis. Gėris ir blogis arba gražu ir negražu apima normatyvinius sprendimus apie esmę, o draugas ir priešas tik apibūdina nuostatas konkrečiose situacijose. Buberis teigia, kad tikroji politinio gyvenimo dinamika apima nuolatinį tikros ir teisingos tvarkos siekį, kuriam būdingi tiek vidiniai, tiek išoriniai iššūkiai. Ši dinamika, o ne supaprastinta draugo ir priešo priešprieša, apibrėžia politikos esmę.⁷⁰

Buberis, kritikuodamas Schmittą, gilinasi į politinio gyvenimo suvokimo per prigimtinio žmogiškojo blogio prizmę pasekmes. Schmittas teigia, kad tikros politinės teorijos numato prigimtinių žmogaus blogių, ir šį požiūrį grindžia remdamasis teologinėmis doktrinomis apie žmogaus nuodėmingumą. Buberis mano, kad ši perspektyva yra ribota ir problemiška. Jis teigia, kad tokia prielaida supaprastina sudėtingą žmogaus veiksmų ir sąveikos politinėje srityje pobūdį. Jis taip pat nagrinėja Friedrichui Gogartenui priskiriamą Schmitto idėjų išplėtimą į politinę etiką. Gogartenas teigia, kad visa etinė svarba kyla iš politinių problemų, taip paversdamas individualius etinius rūpesčius politinėmis reikmėmis.⁷¹ Buberis teigia, kad toks požiūris sumenkina esminį individo ir dieviškumo santykį. Etinės problemos neturėtų būti svarbios tik politinėje srityje, nes taip susiaurinama asmeninės atsakomybės ir tiesioginio individo santykio su Dievu apimtis. Vietoje to, politinių veiksmų teisėtumas turi būti suprantamas platesnės etinės ir dvasinės sistemos kontekste. Dvasinio supratimo perkėlimas į politines sąvokas iš esmės iškraipo tiek politinės valdžios prigimtį, tiek krikščioniškojo apreikimo tikslą, kuris yra nukreiptas į transcendentinę tikrovę ir amžinybę.⁷²

Buberio santykis su Schmitto ir Petersono pozicijomis yra išskirtinis dėl jo unikalios teologinės ir politinės vizijos, kuri siekia transformuoti politinius santykius remiantis dialogo ir bendruomeniškumo principais. Jo pagrindinė dialogo paradigma, suformuluota per *Aš-Tu* santykio sampratą, pabrėžia moralinės atsakomybės ir abipusio pripažinimo svarbą. Skirtingai nei Schmitto akcentuojamas suvereno autoritetas ar Petersono teologinis atsiribojimas nuo politinės sferos, Buberis siūlo integracinį modelį, kuriame politika ir teologija sąveikauja per tiesioginius, moralinius

⁷⁰ Buber, *Between Man and Man*, 74.

⁷¹ H. Falk, *The 'Theological Nihilism' of Friedrich Gogarten: On a Context in Karl Löwith's Critique of Carl Schmitt* (*European Review* 22, no. 2 2014) 218.

⁷² Erik Peterson, *Theological Tractates* (Stanford, California: Stanford University Press, 2011, 74.

santykius tarp bendruomenės narių. Buberio požiūriu, tikroji politinė bendruomenė turėtų būti grindžiama ne jėgos dinamika, bet autentišku dialogu, kuris skatina abipusį supratimą ir moralinę atsakomybę. Dievo karalystės samprata, pasak Buberio, nėra statiška institucija, bet dinamiškas procesas, kuriame kiekvienas žmogus įsipareigoja puoselėti dvasinius ir moralinius bendruomenės principus. Šis požiūris ne tik kritikuoja tradicines autoritarines politines sistemas, bet ir pateikia alternatyvą, kurioje politinis gyvenimas tampa dvasinės ir moralinės atsakomybės išraiška.

5. Politinis dialogo filosofijos potencialas

Buberio dialoginė etika neabejotinai atskleidžia politikos potencialą būti erdve, kurioje konfliktai sprendžiami ne per dominavimą, bet per abipusį pripažinimą ir tikrą dialogą. Jo veikale *I and Thou* (1937) aptartas *Aš-Tu* santykis įgauna politinę reikšmę, kai jis taikomas sprendžiant sudėtingus konfliktus. Buberis pabrėžia, kad tik per autentišką santykį, kuris remiasi neinstrumentiniu pripažinimu, įmanoma įveikti dehumanizuojančius konfliktų padarinius ir sukurti tvarius pagrindus taikai (p. 85). Ši idėja pabrėžia politiką kaip moralinę veiklą, kuri siekia daugiau nei tik kompromiso. Carlo Schmitto politinė filosofija suteikia papildomą perspektyvą į dialogo reikšmę politikoje. Jo veikale *The Concept of the Political* (1996) nagrinėjama draugo-priešo dichotomija rodo, kad politikoje dialogas tampa sudėtingas, kai konfliktai pasiekia egzistencinį lygmenį. Visgi, Buberio akcentuojamas *Aš-Tu* santykis siūlo alternatyvą šiai priešpriešos logikai, skatinant moralinį atsakomumą ir tarpusavio pripažinimą net esant esminių skirtumų. Tai rodo, kad dialogas gali būti galingas įrankis net ir ekstremaliose situacijose, kai galios dinamika atrodo neįveikiama.

Vienu iš tokių principų įgyvendinimo pavyzdžių galėtų būti Pietų Afrikos tiesos ir susitaikymo komisijos veikla, vadovaujama Desmond Tutu. Šioje komisijoje buvo taikoma dialogo praktika, kuri leido aukoms ir nusikaltėliams susitikti tiesiogiai ir pripažinti vienas kitą, net jei tai nereikšė visiško susitaikymo. Kaip Tutu pažymi veikale *No Future Without Forgiveness* (1999), tiesos atskleidimas ir dialogas buvo pagrindinės sąlygos ilgalaikiai taikai pasiekti (p. 112). Buberio įžvalgos apie dialogo galią šio proceso kontekste tampa ypač reikšmingos, nes jos nukreipia į moralinį konfliktų sprendimo aspektą.

Erikas Petersonas išsamiai analizuoja transcendentinio autoriteto vaidmenį politikoje, akcentuodamas, kad tikėjimas gali veikti kaip etinio stabilumo šaltinis pasaulyje, kuriame politika dažnai atsiskiria nuo moralės. Petersonas kelia klausimą, ar politinė sistema be transcendentinio matmens gali išlaikyti tvarumą ir teisingumą, pabrėždamas, kad tikėjimo pagrindu grindžiamas autoritetas suteikia politiniams veiksams ne tik juridinę, bet ir moralinę sankciją. Ši idėja iš esmės rezonuoja su Buberio dialogo filosofija, kuri politiką įsivaizduoja kaip autentiško santykio, paremto abipusiu pripažinimu, erdvę. Tokiu būdu Petersono ir Buberio įžvalgos susijungia, siūlydamos į

politinius konfliktus žvelgti ne per galios dinamikos prizmę, bet per moralinį įsipareigojimą, kurio pagrindas yra abipusė atsakomybė ir dialogas.

Politinė filosofija, pasitelkusi Buberio dialogo modelį, atskleidžia gilų santykių moralinės transformacijos potencialą, kuris peržengia formalių derybų ribas. Konflikto sprendimo procese Buberio pabrėžiamas *Aš-Tu* santykis tampa kertiniu principu, kurio tikslas – įveikti priešpriešos logiką ir ugdyti pasitikėjimą tarp šalių. Tai ne tik strateginis, bet ir moralinis veiksmas, kuris leidžia politiniams subjektams matyti vienas kitą kaip lygiaverčius partnerius. Ši paradigmatiška santykio transformacija suteikia politikai ne tik instrumentinę, bet ir ontologinę reikšmę, atveriančią galimybes tikrai bendrystei, o ne vien procedūrinei tvarkai.

Demokratijos gyvybingumo kontekste Buberio idėjos taip pat siūlo naujas kryptis politinės filosofijos diskursui. Demokratija, kaip ją suvokia Buberis, yra daugiau nei institucinė sistema ar procedūrinis valdymas. Tai moralinė praktika, kurios esmė yra abipusio pripažinimo, atsakomybės ir solidarumo ugdymas. Veikale *Paths in Utopia* (1947) jis akcentuoja decentralizuotos demokratijos idėją, kurioje žmonės tiesiogiai dalyvauja sprendimų priėmime, o valdžia yra grindžiama dialogu ir bendruomeniniu įsipareigojimu.⁷³

Šiame kontekste Buberio mintis dera su Amy Gutmann ir Dennis Thompson veikale *Democracy and Disagreement* (1996) aptarta idėja, kad demokratija gali išlikti gyvybinga tik tuomet, jei piliečiai aktyviai dalyvauja dialoge, kuris yra ne tik nuomonių apsiskeitimas, bet ir moralinio susitarimo paieška.⁷⁴ Šis dialogas yra grindžiamas pagarba kitam ir noru ieškoti bendrų sprendimų, o tai tiesiogiai atliepia Buberio akcentuojamus *Aš-Tu* santykius.

Nepaisant didžiulio potencialo, Buberio vizija susiduria su šiuolaikiniais iššūkiais, ypač globalizacijos ir technologijų eroje. Socialiniai tinklai ir masinės medijos dažnai slopina autentišką dialogą, skatindami fragmentaciją ir paviršutiniškumą. Tačiau Buberio filosofija meta iššūkį šiai dinamikai, ragindama sugrąžinti politikai moralinį ir dvasinį pagrindą. Tik atkuriant tiesioginį, dialogu pagrįstą santykį tarp žmonių, įmanoma kurti teisingesnę ir harmoningesnę visuomenę.

Buberio dialoginė etika ir decentralizuotos demokratijos vizija ne tik siūlo praktinius sprendimus šiuolaikiniams iššūkiams, bet ir suteikia filosofinį pagrindą naujam politinio veikimo supratimui. Jo pabrėžtas santykių autentiškumas ir moralinis atsakingumas tampa raktu į visuomenių, susidūrusių su susvetimėjimu ir konfliktu, transformaciją.

Martino Buberio dialogo filosofija atveria esminius klausimus apie politinės veiklos prasmę ir kryptį, siūlant radikaliai skirtingą paradigmą nei tradicinės galios ir kontrolės sistemos. Jo

⁷³ Buber, *Paths in Utopia*, 54.

⁷⁴ A. Gutmann and D. Thompson, *Democracy and Disagreement: Why Moral Conflict Cannot Be Avoided in Politics, and What Should Be Done about It* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996), 44.

konceptuali vizija remiasi dialogu kaip egzistencine tarpasmeninio santykio forma, kurią galima taikyti ir politinių struktūrų transformavimui. Skirtingai nei klasikinė politinė teorija, kurioje dominuoja institucinės hierarchijos ir galios dinamika, Buberio dialogo principai skatina naują moralinio atsakomumo ir tarpusavio pripažinimo praktiką. Ši filosofija nurodo reikšmingą poslinkį nuo procedūrinės politikos link autentiško santykio, kuris kuria etinį pagrindą tiek vietos, tiek globalioms politinėms sistemoms.

Buberio dialogo koncepcija, pasižymi dėmesiu tarpusavio santykio prigimčiai. Dialogas, pasak Buberio, nėra vien lingvistinė praktika – tai moralinė egzistencijos forma, kurioje pripažįstama kito asmens unikalumas ir vertė.⁷⁵ Šis principas, taikytas politiniame kontekste, gali iš esmės permąstyti galios struktūras, siūlant naujus politinės dalyvavimo modelius. Pavyzdžiui, vietos bendruomenių forumai, piliečių asamblėjos ir dalyvaujamoji biudžeto planavimo praktika atspindi Buberio idėjas apie decentralizaciją ir dialogo etiką, kurios galėtų transformuoti tradicines demokratines praktikas. Modernioji demokratija, kaip ją apibrėžė sociologas Maxas Weberis, dažnai grindžiama racionalių efektyvumo ir biurokratijos principu.⁷⁶ Tokia sistema, nors ir siekianti tvarkos ir skaidrumo, užgožia autentišką žmogiškąją dimensiją, kuri yra esminė demokratijos dvasios dalis. Buberis, kvestionuodamas šį racionalistinį modelį, siūlo grįžti prie moralinio dialogo kaip pagrindinio politinio veiksmo elemento. Tai apima ne tik piliečių dalyvavimo skatinimą, bet ir politinių institucijų transformavimą, kad jos būtų palankesnės tarpusavio supratimui ir abipusei pagarbai.

Svarbi Buberio filosofijos mintis taip pat yra švietimas kaip moralinio dialogo pagrindas. Jo idėja, kad autentiškas santykis turi būti ugdomas nuo ankstyvų žmogaus gyvenimo etapų, atsispindi Paulo Freire veikaluose, tokiuose kaip „Pedagogy of the Oppressed“.⁷⁷ Freire pabrėžia, kad dialogas yra emancipacijos priemonė, o Buberis papildo šią mintį teigdamas, kad dialogas taip pat yra politinio pilietiškumo ugdymo pagrindas. Mokyklos, kurios skatina empatijos ir tarpusavio supratimo ugdymą, gali tapti fundamentaliais pokyčių katalizatoriais, stiprinant piliečių dalyvavimą politiniuose procesuose ir kuriant tvaresnę demokratiją.

Buberio dialogo etika taip pat siūlo naujas perspektyvas konfliktų sprendimo ir taikos palaikymo srityse. Johan Galtung savo taikos tyrimuose pabrėžia, kad dialogas yra esminis konflikto sprendimo instrumentas, kuris leidžia ne tik išspręsti prieštaravimus, bet ir kurti ilgalaikius bendradarbiavimo santykius.⁷⁸ Buberio idėjos apie tarpusavio pripažinimą ir atsakomybę gali būti

⁷⁵ Ibid., 24.

⁷⁶ Max Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* (Berkeley, CA: University of California Press, 1978), 956.

⁷⁷ Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed* (New York: Continuum, 1970), 88.

⁷⁸ Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization* (London: SAGE Publications Ltd, 1996), 112.

taikomos tarptautiniuose dialogo forumuose, kurių tikslas yra ne tik taikos palaikymas, bet ir bendrų vertybių pagrindu kuriama ilgalaikė tarptautinė partnerystė.

Buberio indėlis į politinį ir tarpasmeninį gyvenimą ir neginčytinas, svarbus to padarinys yra jo decentralizacijos idėja, kuri skatina peržiūrėti hierarchinės politikos modelius. Decentralizuotų struktūrų kūrimas, kurį Buberis mato kaip dialogo kultūros pagrindą, leidžia atsisakyti kontrolės ir dominavimo logikos, teikiant pirmenybę tarpusavio ryšiams. Tokios iniciatyvos kaip regioninės tarybos ar bendruomenių forumai gali tapti ne tik demokratijos stiprinimo priemonėmis, bet ir platformomis, kuriose piliečių balsai ne tik girdimi, bet ir aktyviai veikia sprendimų priėmimo procese. Tai reiškia, kad Buberio filosofija neapsiriboja teorine kritika, bet siūlo praktinius sprendimus, kurie stiprina demokratinę valdymo kokybę.

Globaliu mastu Buberio dialogo etika gali tapti atsaku į šiuolaikinės politikos krizes, tokias kaip ekologinės katastrofos, socialinė atskirtis ar geopolitiniai konfliktai. Tarptautinės organizacijos, taikančios dialogo principus, galėtų kurti naujas bendradarbiavimo platformas, kurios ne tik spręstų globalias problemas, bet ir formuotų naują tarptautinės politikos kultūrą. Tai ne tik pagerintų tarptautinį supratimą, bet ir paskatintų bendras pastangas kuriant taikę ir tvarios plėtros modelius. Martino Buberio dialogo filosofija išlieka fundamentaliai aktuali, nes ji siūlo naujas politikos perspektyvas, kurios neapsiriboja tradicinės galios logika. Ji kritikuoja esamas struktūras, bet kartu siūlo alternatyvas, kurios grindžiamos moraliniu dialogu ir tarpusavio atsakomybe. Tiek lokaliame, tiek globaliame kontekste Buberio idėjos žengia į politinę praktiką, kurioje politika tampa ne tik problemų sprendimo mechanizmu, bet ir erdve autentiškiems santykiams kurti.

Išvados

Pirma, *Aš-Tu* santykis, pasak Buberio, yra ne tik gili, abipusė individo sąveika su kitu asmeniu, bet ir svarbi egzistencinė būseną, suteikianti gyvenimui prasmę. Šiame kontekste *Aš-Tu* santykis politikoje gali tapti etiniu pagrindu, kuriuo remiantis kuriamos naujos valdymo formos, grindžiamos pagarba, atsakomybe ir bendradarbiavimu. Tuo tarpu priešingas santykis – *Aš-Tai* – simbolizuoja instrumentalizuotą požiūrį į kitą žmogų kaip į objektą, dažnai pastebimą šiuolaikinėje politinėje ir institucijų praktikoje.

Antra, Autentiškas dialogas, paremtas *Aš-Tu* santykio principais, leidžia kurti politines sistemas, kurios labiau orientuotos į žmogų ir jo orumą. Darbe buvo pabrėžta, kad toks dialogas yra esminis norint išspręsti šiuolaikinio pasaulio problemas, tokias kaip socialinė atskirtis, pasitikėjimo krizė ir piliečių pasyvumas politiniame gyvenime.

Trečia, Buberio filosofija kritikuoja institucijas, kurios skatina *Aš-Tai* santykių dominavimą, paversdamos žmones mechaninės sistemos dalimi. Tuo tarpu *Aš-Tu* santykis reikalauja bendruomenių, kuriose individai yra vertinami kaip unikalios būtybės, su kuriomis galima užmegzti

dialogą. Darbe taip pat buvo pateikti būdai, kaip šiuolaikinės politinės struktūros galėtų būti transformuotos, siekiant skatinti autentišką dialogą ir bendradarbiavimą.

Ketvirta, Buberis siūlo decentralizuotas bendruomenes, kurios grindžiamos Dievo kaip amžinojo *Tu* samprata, o ne hierarchinėmis, prievartinėmis sistemomis. Ši idėja buvo aptarta analizuojant jo veikaluose „Keliai Utopijoje“ ir „Dievo Karalystė“ pateiktus konceptus, kurie akcentuoja ne prievartą, bet dialogą ir dvasinį įsipareigojimą.

Penkta, Buberio polemikos su Carlu Schmittu ir Eriku Petersonu analizė rodo alternatyvius požiūrius į politiką ir suverenumo sąvoką. Schmitto autoritarinė suverenumo samprata, grindžiama draugo-priešo dichotomija ir valdžios dominavimu, išryškina *Aš-Tai* santykio instrumentalizuojantį pobūdį, kuris priešingas Buberio pabrėžtam dialoginiam bendruomenės modeliui. Petersono teologinis požiūris suteikė svarbių įžvalgų apie moralinius politikos pagrindus, tačiau iš esmės liko priklausomas nuo religinio autoriteto. Buberio mintis pranašesnė, nes ji sujungia egzistencinius, teologinius ir socialinius principus į sistemą, kuri orientuota į santykį, o ne į galią ir hierarchiją.

Šešta, Martinas Buberis, atmesdamas Carlo Schmitto draugo-priešo dichotomiją kaip deterministinę, siūlo dialogu grindžiamą politiką, orientuotą į bendradarbiavimą ir abipusę pagarbą. Skirtingai nuo Schmitto, kuris akcentuoja konfliktą kaip pagrindinę politikos varomąją jėgą, Buberis politinį gyvenimą grindžia *Aš-Tu* santykiu, kuris išsaugo žmogiškąjį orumą ir skatina demokratinį bendravimą.

Šaltinių ir literatūros sąrašas.

1. Asakavičiūtė, V., & Valatka, V. *Martin Buber's Dialogical Communication: Life as an Existential Dialogue*. Filosofija, Sociologija, 2020.
2. Avnon, Dan. *The "Living Center" of Martin Buber's Political Theory*. *Political Theory*, 21(1), 55–77. Sage Publications, Inc., 1993.
3. Bergman, S. H. *Faith and Reason: Essays on Martin Buber's Dialogical Philosophy*. University of Chicago Press, 1991.
4. Brody, S. H. *Martin Buber's Theopolitics*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press, 2018.
5. Buber, M. *I and Thou*. Edinburgh: T & T Clark, 1937.
6. Buber, M. *Daniel: Dialogues on Realization*. New York: Ktav Publishing House, 1964.
7. Buber, M. *Kingship of God*. New York: Harper & Row, 1967.
8. Buber, M. *Between Man and Man*. New York: Macmillan, 1967.
9. Buber, M. *Paths in Utopia*. New York: Collier Books, 1988.
10. Cissna, K. N., & Anderson, R. *Moments of Meeting: Buber, Rogers, and the Potential for Public Dialogue*. State University of New York Press, 2002.
11. Galtung, Johan. *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. London: SAGE Publications Ltd, 1996.
12. Gogarten, F. *Politische Ethik*. Leipzig: Diederichs. 1932
13. Gutmann, A. and D. Thompson, *Democracy and Disagreement: Why Moral Conflict Cannot Be Avoided in Politics, and What Should Be Done about It*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.
14. Falk, H. *The 'Theological Nihilism' of Friedrich Gogarten. On a Context in Karl Löwith's Critique of Carl Schmitt*. *European Review* 22, no. 2 (2014): 217–30. <https://doi.org/10.1017/S1062798714000064>.
15. Freire, P. *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum, 1970.
16. Friedman, M. S.. *Martin Buber and the Human Sciences*. State University of New York Press, 1996.
17. Friedman, M. S. *Martin Buber: The Life of Dialogue*. Routledge & CRC Press, 2003.
18. Fung, A., & Wright, E. O. *Deepening Democracy: Innovations in Empowered Participatory Governance*. *Politics & Society*, 29(1), 2001.
19. Gutmann, A., & Thompson, D. *Democracy and Disagreement: Why Moral Conflict Cannot Be Avoided in Politics, and What Should Be Done about It*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996.

20. Held, V. *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*. New York: Oxford University Press, 2006.
21. Kalie, M. *Ethics and Politics in the Thought of Martin Buber and Albert Camus*, 2015.
22. Lesch, C. H. T. 'Theopolitics Contra Political Theology: Martin Buber's Biblical Critique of Carl Schmitt'. *American Political Science Review*, 113(1), 197, 2019.
23. Margulies, H. *Martin Buber and Social Justice*. MPDI: Basel. 2023.
24. Mendes-Flohr, P. R. *Martin Buber*, 2014.
25. Mendes-Flohr, P. *Martin Buber: A Life of Faith and Dissent*. Yale University Press, 2019
26. Pauly, M. *Beyond the Political Principle: Applying Martin Buber's Philosophy to Societal Polarization*. *Philosophy and Social Criticism*, 48(3), 2, 2022.
27. Peterson, E. *Church and State in the New Testament*. Chicago: Franciscan Herald Press, 1964.
28. Peterson, E. *Theological Tractates*. Stanford, California: Stanford University Press, 2011.
29. Schmitt, C. *Political Theology* (Trans. George Schwab). Cambridge, MA: MIT Press, 1985.
30. Schmitt, C. *Concept of the Political*. Chicago; Chicago University Press. 1996.
31. Schmitt, C. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago: University of Chicago Press, 2005.
32. Weber, Max. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, CA: University of California Press, 1978.
33. Weber, M. *Economy and Society*. Harvard University Press, 2019.
34. Zank, M. *Martin Buber*. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2008.

Summary

The master's thesis titled "The Philosophy of Dialogue and Politics of Martin Buber" explores the intersection of Martin Buber's philosophical contributions and their application in political theory. The research investigates the problem of how Buber's philosophy of dialogue, encapsulated in his core concepts of the "I-Thou" and "I-It" relationships, informs and challenges traditional understandings of political theory and governance. This philosophical framework critiques the dehumanizing nature of modern political systems while proposing an alternative, dialogical approach to politics rooted in mutual recognition and genuine relationality.

The thesis aims to elucidate the implications of Buber's dialogue philosophy in political contexts, focusing on its capacity to foster more humane and ethical political structures. Objectives include analyzing the I-Thou relationship as a philosophical foundation, exploring political dynamics through the lens of the I-It relationship, and examining the interplay of politics and theology in Buber's thought. A comparative analysis of Buber's perspectives with those of Carl Schmitt deepens the exploration of how dialogical principles might be integrated into political frameworks. Research questions probe the essence of politics in Buber's dialogue philosophy and the practical viability of its application in real-world governance. Hypotheses suggest that transitioning from I-It to I-Thou relationships in politics can address systemic alienation and foster justice and dignity within political systems.

Key conclusions of the thesis underscore the relevance of Buber's philosophy in critiquing and reimagining political structures. The analysis reveals that modern political practices, dominated by hierarchical and instrumental relationships, align with the I-It framework, marginalizing authentic human connections and responsibility. In contrast, Buber's dialogical principles advocate for governance structures prioritizing reciprocal recognition, ethical responsibility, and community-oriented values. The thesis also emphasizes the theological dimension of Buber's thought, suggesting that his integration of spirituality into political philosophy offers a profound critique of secular, mechanistic governance models. By addressing themes such as authority, community, and divine sovereignty, Buber's vision promotes a decentralized political framework emphasizing individual moral agency and collective ethical commitment.

Recommendations derived from the research propose incorporating dialogical principles into democratic practices, emphasizing genuine dialogue and relational ethics in policy-making and political participation. Strategies to achieve these aims include fostering environments conducive to I-Thou interactions within political institutions and advocating for systemic reforms to reduce alienation and bureaucratic dehumanization. The thesis holds significant academic and practical implications, bridging the philosophical and political domains. By integrating Buber's existential

insights into political theory, the work contributes to contemporary discourses on governance, democracy, and human dignity. It challenges conventional political paradigms, offering a transformative vision of politics as a dialogical, ethical practice. This approach not only enriches political philosophy but also provides a framework for addressing pressing social and political challenges in contemporary society.